

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi/The Journal of International Social Research

Cilt: 14 Sayı: 81 Ekim 2021 & Volume: 14 Issue: 81 October 2021

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

İLTİZAM SİSTEMİ VE MÜLTEZİMİN VERGİ TAHSİLİNE MÜDAHALE İLE İLGİLİ AHKAM KAYITLARINA YANSIYAN ÖRNEK İHTİLAFLAR

*EXAMPLE DISPUTES REFLECTED IN THE JUDGMENT REGISTERS REGARDING THE INTERVENTION
IN THE TAX COLLECTION OF THE İLTİZAM SYSTEM AND "MÜLTEZİM"*

Çiğdem KAVAK ÇEKEN*

Öz

İltizam sisteminden önce vergi toplama işlemi yaygın olarak kullanılan tımar sistemi içinde tımarlı sipahi olarak adlandırılan askerler tarafından yapılmaktaydı. 16. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren çeşitli nedenlerle bozulan tımar sisteminin çökmesi ile Osmanlı maliyesinin yükünün artması iltizam sistemi gibi alternatif vergi toplama usüllerini gündeme getirmiştir. Terim olarak iltizam "özel bir şahsın devlete ait herhangi bir vergi gelirini toplamayı belirli bir yıllık bedel karşılığında üzerine alması" demek olup bu işi yapan kişiye de mültezim denmektedir.

Bu çalışmada birinci bölümde iltizam sistemi ve bu sistemin uygulanış biçimindeki değişimler incelenmiş olup, ikinci bölümde ise tarımsal faaliyetlerle ilgili 19. yüzyılda İstanbul Ahkam Defterleri'ne yansıyan kayıtlar içinde mültezimlerin vergi tahsil etmelerine yapılan müdahalelerden ötürü yaptıkları başvurulara istinaden tutulan kayıtlardan örnekler değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mültezim, Vergi, Ahkam kayıtları, Osmanlı.

Abstract

Before the iltizam system, tax collection was done by soldiers called tımarlı sipahi in the widely used tımar system. The collapse of the tımar system, which deteriorated for various reasons since the second half of the 16th century, and the increase in the burden of the Ottoman finances brought up alternative tax collection methods such as the iltizam system. As a term, iltizam means "a private person's taking upon himself to collect any tax revenue belonging to the state in return for a certain annual fee", and the person who does this work is called a tax farmer.

In this study, in the first part, the tax farming system and the changes in the way this system was implemented were examined, and in the second part, the examples from the records of agricultural activities, which were reflected in the İstanbul Ahkam Registers in the 19th century, were evaluated based on the applications made by tax farmers due to their interventions in tax collection.

Keywords: Mültezim, tax, judgement (ahkam) registers, Ottoman.

*Arş.Gör.Dr.Çiğdem KAVAK ÇEKEN, Dicle Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Mali Hukuk Anabilim Dalı, cceken2016@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8071-5724.

1. GİRİŞ

Ahkam Defteri, Divan-ı Humayun'dan çıkan hükümlerin kaydına mahsus olan defterlere genel olarak verilen addır. Bu hükümler padişah adına hazırlanmasından dolayı ferman adını da alırlardı. Kapsamı bakımından Şikayet Defterleri'nin devamı olan bu defterler eyaletlere göre tutulmuşlardır. İstanbul Ahkam Defterleri 1742-1910 tarihleri arasındaki hükümleri ihtiva eden 26 adet defterden oluşmaktadır¹.

Osmanlı Devleti'nde bulunan İstanbul merkezli kurumların başında Divan-ı Hümayun gelir. Önceki İslam devletlerinde görülen mezalim divanları, Osmanlı'da daha gelişmiş bir şekilde Divan-ı Hümayun olarak ortaya çıkmaktadır. Abbasiler, Selçuklular gibi İslam devletlerinde çeşitli adlar altında kurulmuş olan divanlar; Osmanlılar tarafından daha da geliştirilmiş ve padişahın divanı anlamında Divan-ı Hümayun olarak adlandırılmıştır. Asıl yargı kurumu olan şer'îye mahkemelerinin yanında Divan-ı Hümayun'un da yargılama yetkisi bulunmaktadır. İdari ve siyasi görevlerinin yanı sıra hukuki görevleri de bulunan Divan-ı Hümayun aynı zamanda bir mahkeme olarak kullanılmıştır. Burada bir kısım davalar ilk derece mahkemesi olarak, bir kısım davalar ise üst yargı mercii olarak karara bağlanmıştır. Divan-ı Hümayun'un söz konusu yargı yetkisi yargı erkinin asıl sahibi padişahın divanı olmasından kaynaklanmaktadır. Şer'îye mahkemelerinde görevlendirilen kadılar sadece kendi yargı bölgelerindeki davalara bakabilirken, bir tür üst yargı mercii olarak Divan-ı Hümayun ülkenin tamamından gelen davalara bakmıştır. Divan-ı Hümayunda örfi ve şer'î davalar görülebilmekte olup örfi davalara Veziriazam, Şer'î davalara ise Rumeli kazaskeri bakmaktadır. Şer'î davaların fazla olduğu hallerde Anadolu kazaskeri de dava dinlemiştir. Tarafları o bölgenin eşrafından ya da ehl-i örften olup da kadının adaletle karar vermekte zorlandığı davalar, ilk derece mahkemesi olarak Divan-ı Hümayun'da karara bağlanmıştır. Ebussuud Efendi'nin konuyla ilgili bir fetvasında tarafları eşraftan ya da yöneticilerden olan davaların Divan-ı Hümayuna havale edildiği ancak bu yola her durumda başvurunun uygun olmadığı, kadınların korkmadan önlerine gelen davalara bakmaları gerektiği vurgulanmaktadır².

Osmanlı'da hakim olan toprak rejimi miri'dir. Devletin rakabesini(mutlak mülkiyet hakkını) elinde tuttuğu miri arazi bütün tarım topraklarını kapsamamaktadır. Miri arazi yalnızca hububat ziraati yapılan yani tarla olarak kullanılan arazileri kapsamakta olup bağlar ve bahçeler bunun dışında kalır. Çünkü büyük geçimlik ekonomi, ordunun ve şehirlerin işesi başlıca buğday- arpa olmak üzere hububat ekimine dayanmaktadır. Darlık ve açlık hububat ekimindeki eksiklikten ileri gelecektir ki devlet bu nedenle tarla ziraatini ve hububat ekimini kontrol altında tutmak zorundadır. Osmanlı kanunnamelerinde tarlaların bağ ve bahçe haline getirilemeyeceği kesin bir şekilde belirtilmektedir.

Miri arazi toprakları tapulu arazi ve mukataalı arazi olmak üzere iki ana kategoriye ayrılmaktadır. Tapu rejimine göre tasarruf edilen araziler, satılmayan, hibe edilemeyen, vakfedilemeyen fakat babadan oğula bir işletme birliği olarak geçen raiyyet çiftlikleridir. Köylü, bu arazilerdeki üretim işini kendi düzenler ve üretim vasıtalarını (tohum, öküz, saban vs) kendisi temin eder. Köylü, yasal olarak zorunlu kılındıkları hariç olmak üzere devlete ve sipahiye herhangi bir karşılıksız hizmet vermek zorunda değildir. Kısaca tapu sistemi köylü aileleri tarafından çiftlik ünitelerinin bağımsız ve devamlı işletilmesini garanti eden bir sistemdir. Mukataa sistemi ise, tapulu arazi sisteminden farklı bir toprak yönetim rejimini ifade etmektedir. Bu sistemde devlet, bir gelir kaynağını özel bir şahsa belirli bir bedel karşılığında devretmektedir. Bu genel anlamda bir iltizamdır. Miri topraklarda mukataa uygulamasında tapu sistemi denilen özel bir rejim altında köylü tasarrufunda bulunmayan araziye devlet belli bir kira karşılığında kişilere ihale eder. Burada kişi şehirli, esnaf veya asker de olabildiği gibi köylüler de kişi veya toplu olarak mukataa ile araziye tutabilirler. Devletin asıl amacı, işlenmeyen arazilerin harap kalmaması, devlet kaynaklarının eksilmesinin önüne geçilmesi ve nihayetinde bu toprakları köylünün yerleştiği tapulu arazi haline getirmektir³.

¹Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi, İkinci Baskı, İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayın No: 42, 2000, s.26-29.

²Abdullah Demir, Medeni Yargılama Hukuku Osmanlı Mahkemesi, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul, 2010, s.34-36.

³Halil İncalcık, Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 49. Baskı, 2011, s. 247-249.

Devlet hizmetlerini yerine getirmek için gerekli harcamalar ile bu harcamaların kaynaklarını oluşturan vergi gelirlerinin hem içerik hem de mekan bakımından farklılığı vergilerin genellikle aynı olarak alındığı bir devirde, harcamalar ile vergi gelirleri arasında bir irtibat mekanizması gerektirmiştir. Bu mekanizma zamanın şartları doğrultusunda özel teşebbüs olarak faaliyet gösteren ve Osmanlı tarihinde mültezim diye isimlendirilen bir zümre vasıtasıyla yürütülmüştür. Osmanlı tarihinde mültezim diye isimlendirilen bu zümrenin fonksiyonu, kanunların çeşitli iktisadi faaliyetlerden belirli bir oran veya miktar olarak ve çoğunlukla aynı şekilde tahsilini tespit ettiği vergileri mükelleflerden toplayıp piyasada nakit haline getirdikten sonra devlet hazinesine intikal ettirmek idi⁴. İltizam sisteminde iltizama verilecek vergiler, bölgelere göre arttırmaya çıkarılır ve bu iş en yüksek bedeli teklif eden şahıs veya şirketlere bırakılır. Bu şahıs ya da şirketlerin devlete ödediği bedel ile topladığı vergiler arasındaki fark, mültezimlerin kazancını teşkil etmektedir⁵.

İltizam sisteminden önce vergi toplama işlemi yaygın olarak kullanılan tımar sistemi içinde tımarlı sipahi olarak adlandırılan askerler tarafından yapılmaktaydı. Bu görevlilere, belirli bölgelerden ve faaliyetlerden kendi nam ve hesaplarına vergi toplama hakkı devredilerek hem çeşitli kamu hizmetleri yerine getiriliyor hem de kolay ve masrafsız bir şekilde vergilerin toplatılması sağlanıyordu. Ancak bu sistem 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bozulmaya başladı ve fetihlerin durmasıyla hazine doldurulamadı. Bu dönemde artan nüfus, olumsuz ekonomik koşullar, sosyal karışıklıklar gibi etkenlerle birlikte savaş teknolojisinde meydana gelen gelişmelerin sürekli maaş alan ve ateşli silahlarla donatılmış merkez orduların önemini artırması, tımarların ehil olmayan kişilere verilmesi, girilen uzun savaşlar nedeniyle ülke ekonomisinin yıpranması gibi nedenlerle tımar sisteminin de çökmesi ile Osmanlı maliyesinin yükünün artması iltizam sistemi gibi alternatif vergi toplama usüllerini gündeme getirmiştir⁶.

İltizam usulünde vergi kaynakları “mukataa” olarak adlandırılmıştır⁷. İltizam usulü başta bir kaç kalem gelire has olarak başlamış ise de kısa zamanda mukataaya konu olacak gelir kaynaklarının sınırları genişlemiş ve devletin her türlü gelir kaynağı iltizam konusu olmuştur. Devlet, uygun gördüğü her türlü zirai, ticari ve sınai işletmeleri mukataa haline getirerek özel teşebbüs tarafından işletmeye açardı. Burada devletin nakit ihtiyacının zaman içerisinde artışının önemli bir etkisi vardır. Mukataa gelirleri bütçe içerisinde önemli bir yere sahipti⁸. Mukataalar başlıca üç yöntemle işletilirdi; iltizam, emanet ve 17. Yüzyılın sonlarından itibaren malikane⁹.

İltizam, mukataaların bir bedel karşılığında özel teşebbüs tarafından işletilmesidir. Süre genellikle üç yıldır. Tahsisi açık arttırma yoluyla yapılır. Bazen bu süre dolmadan mukataa gelirlerinde olağandışı bir artış olabilir ve bir rant oluşabilirdi. Bu durumda süre bitmeden mukataa daha yüksek bir bedel teklif eden bir başkasına verilebilirdi. Böylece devlet özel kişilerin elinde karşılıksız bir fazlalık oluşmasını engellemiş oluyordu. İltizam sahipleri bir yandan ödedikleri peşin ve yıllık taksitlerle kamu harcamalarının finansmanına katkıda bulunuyorlar, bir yandan da kamusal mal üretiyorlardı. Böylece devlet üretim ile değil üretimin denetimi ile uğraşıyordu. Bir mukata'ayı birden fazla kişi de alabilmektedir. Mültezimler, karları kendilerine ait “özel sektör” mensupları oldukları halde devlet işiyle uğraştıkları için yeteri kadar kefil göstermek zorunda idiler. Yine bütün mal ve mülkleri ipotekli sayıldığından hiçbir şeyleri satamazlar ve başkasına

⁴Mehmet Genç, Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi, 4. Basım, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2005, s.100-101.

⁵Coşkun Can Aktan, “Osmanlı İltizam Sistemi”, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi”, Sayı 71, Nisan-1991. s.73-79.

⁶Nuran Koyuncu, “Osmanlı Devleti'nde Sarrafların Mültezimlere Kefillliği”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 5 Sayı:1 Yıl 2014, s.297-298.

⁷Halil Cin ve S. Gül Akyılmaz, Tarihte Toplum ve Yönetim Tarzı Olarak Feodalite ve Osmanlı Düzeni, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1995, s.339-340.

⁸Ahmet Akgündüz ve Said Öztürk, 700. Yılında Bilinmeyen Osmanlı, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1999, s.487.

⁹Ahmet Tabakoğlu, Toplu Makaleler 1, “Osmanlı Ekonomisinde Kalkınmanın Finansmanı”, s Kitabevi, İstanbul, Kasım 2005, s. 209.

devredemezlerdi¹⁰. İltizam sistemi İslam dinine uygun olarak devletin düzenleyici işlevine sıkı sıkıya bağlı olarak dizayn edilmiştir¹¹.

16. yüzyıldan itibaren tımar sistemi içindeki topraklar mukataa haline getirilmeye başlanmıştır. Sistemin yeni savaş teknolojilerine uymaması yanında savaşlar dolayısıyla giderek şiddetlenen nakit ihtiyacı bu eğilimi güçlendirmiştir. Bu iltizamlaşma eğilimi merkezi devleti büyütürken zirai üretimin azalması yanında eyalet askerlerinde de bir azalmaya yol açmıştır. Bu eğilim özel mülkleşme eğilimini de güçlendirmiştir. Savaş gibi durumlarda mukataaların iltizam yöntemiyle işletilmelerinde büyük güçlükler görülmüş ise de barış dönemlerinde gelirleri yeniden arttırılmıştır. Elverişsiz konjonktür dönemlerinde zarar ihtimali bulunduğundan iltizam zorlaştığında devletin mukataaları kapatmak veya bazı güçlü gruplara iltizama vermek yerine emanet yoluyla işletmeyi tercih ettiği görülmüştür. Böyle durumlarda karma bir düzen oluşur ve işletme başında bulunan kişi memuriyetle özel teşebbüsü birleştirmiş olurdu. Emin sıfatıyla maaşlı bir memur belli bir meblağı ödemeyi üzerine aldığından işletmenin kar ve zararlarından sorumlu bir kişi olarak görünürdü. Bu ara rejime emanet ber vech-i iltizam denirdi.

Emanet, mukataaların emin denilen devlet memurları tarafından işletilmesidir: Gelir düşüklüğü gibi sebeplerle mültezimlere çekici gelmeyen ya da devlet toprakları, madenler, gümrükler gibi önemlerinden dolayı devlet tarafından işletilmesi gereken mukataalar emanetin konusuydu. Emin, elde edilen gelirin az veya çok oluşundan dolayı hiçbir sorumluluk yüklenmez sadece devletin kendisine tahsis ettiği ödenekle yetinir. Bunun yanında hazine toprağı olan mukataaları işleten eminlerin çiftliği ve toprağı kollayıp gözetmeleri onların sosyal güvenliklerini ve verimlerini sağlamaları istenirdi¹².

Malikane iltizamın ömür boyu hale getirilmesidir. Bunun sebebi 17. yüzyılın sonlarından itibaren artan nakit ihtiyacıdır. Malikanede mukataaların gelirlerinin birer peşin ve her yıl ödenecek taksit karşılığında özel kesime satılması söz konusudur. Uygulama önceleri iltizam usulünün özellikle tahrip ettiği tarım kesiminde başlatılmıştı. Mültezim, iltizamın geçici süresi içinde toprağı yatırım yapıp uzun dönemli kazanç sağlama yerine kısa dönemde karını maksimize etmek istiyordu. Bunun yanında mali darlığın baskısıyla iltizam sürelerin daha da kısaltılması bunalımı şiddetlendiriyordu. Bu sebeple köylüye yardım etmek, tohum, çift hayvanı gibi zirai girdi sağlamak gibi hususlar mültezim tarafından önemsenmiyordu. Malikane uygulamasıyla klasik tımar sisteminde var olan sosyal güvenlik unsurunun ikame edilmesi amaçlanmıştır. Uygulamanın başarı kazanması durumunda reyanın ve toprağın korunacağı zirai verimin artacağı ve dolayısıyla harcamalar için ek bir finansman imkanı yaratılacağı düşünülmüştü. Bu şekilde Tanzimat dönemine kadar Osmanlı mali ve iktisadi tarihinin önemli bir kurumu olarak yaşayan malikane düzeni ilk olarak ömür boyu iltizamların öteden beri geçerli olduğu Mısır'a yakın olan Suriye ve Güney Anadolu bölgelerinde uygulandı. Toplam bütçe gelirleri içinde %3'lük bir orana ulaşamayan malikane peşinleri ile birlikte toprağı ve çalışanları korumakla yeterli olmayan bu sistem, tımar sisteminin güvenlik düzeyine ulaşamamış olup ve iltizamın sakıncalarını da sürdürmüştür. Çünkü malikaneciler de işletmelerinin başında durmayarak onu iltizama verme yoluna gitmişlerdir ve bu da emek ile toprak üzerindeki yükün iki kat fazlalaşmasına yol açmıştır¹³.

Osmanlı Devleti'nde iltizam usulünün Fatih zamanında sistemleştirildiği kabul edilmektedir. İstanbul'un yeniden iskanı ve imarı için dışarıdan getirilen nüfusa, gayri menkuller önce parasız verilmiş, sonraları mukataaya bağlanmıştır. 17. yüzyılın başında itibaren ikinci bir iş olarak askeri sınıf mensuplarının bu işe el atıkları görülmüştür. İstanbul, Bursa, Edirne gibi önemli merkezlerde oturan yüksek düzeyde askeri zümre mensupları kendilerine kolay ve büyük kazanç sağlayan mukataaları iltizama alıyorlardı. Daha alt düzeyde tımarlı sipahiler ve yeniçeriler de iltizam işi ile uğraşmaktaydı. Diğer taraftan, devlet tarafından

¹⁰Tabakoğlu, s. 209.

¹¹Mehmet Emin Yardımcı vd, "Tarihsel Süreçte İltizam Sisteminin Sosyo Ekonomik Etkileri; Devlet Erkinin Kişisel Kullanımı 'Mültezim' ", Duzce İktisat Dergisi, 1(1), 57-68.

¹²Tabakoğlu, s. 209.

¹³Tabakoğlu, s. 210.

kendilerine maaş yerine büyük dirliklerin vergi gelirleri tahsis edilmiş olan büyük devlet memurları, bu gelirlerin toplanması işini iltizama veriyorlardı. Büyük mukataaları alan mültezimler, bunları parçalara ayırarak başkalarına tekrar iltizama veriyor ve bir mültezimler hiyerarşisi doğuyordu. Bu tür mukataalara pare mukataası deniyordu. Devlet, mukataaların parçalanarak tekrar iltizama verilmesine karşı çıkıyor, ancak usul devam ediyordu¹⁴.

İltizam sistemi ulaşım, haberleşme ve teknolojik imkansızlıklar nedeniyle merkezi bir maliye idaresinin kurulmasının çok mümkün olmadığı bir dönemde, vergilerin daha ucuz, daha hızlı ve peşin olarak tahsilini sağlaması sayesinde devlet için hem garanti hem de önceden miktarı belli bir gelir oluşturması gibi avantajlara sahip iken buna karşın iltizam sahiplerinin bir araya gelerek iltizam bölgelerini paylaşmaları ve başkalarının ihaleye karışmasını engelleyerek iltizam bedelinin düşük saptanmasını sağlamaları ve karlarını arttırmak için halk üzerinde baskı ve şiddet göstermeleri bu sistemin dezavantajları arasındadır¹⁵.

Sonuçta, mültezimler İstanbul'dan eyaletlerdeki kazalara kadar uzanan bir zincirin halkaları gibi birbirlerine bağlandılar. Bu uygulama, mültezim-ayan sınıfı arasında bir hiyerarşi oluşumunu başlatmakla kalmayıp, aynı zamanda kapıkulu ve valilere dirliklerini satma fırsatı da sağlamıştır. İltizam usulü ve bu türde alt-sözleşmeler yapmak, toprak üzerindeki sahiplik ve mülkiyet hakları iddialarının dağılına ve merkezi hükümete karşı sorumluluk bağlarının belirsizleşmesine neden olmuştur. Bundan dolayı, merkezi bürokrasinin kimin hangi toprak üzerinde ne kadar hakkı olduğunu izlemesi de zorlaşmıştır¹⁶.

1695 yılında iltizam sisteminde malikâne uygulamasına geçilmiş ve mukataalar mültezimlere kayd-ı hayat şartıyla verilmiştir. Malikânecilerin zamanla zengin birer bürokrat sınıfına dönüşmeleriyle malikâneler ikinci ve üçüncü elden mültezimlere devredilmiş, böylelikle vergi kaynakları daha fazla aracı elinde paylaşılarak köylünün ödediği vergi yükü artmaya başlamıştır. Bu durumda reaya daha fazla vergi yükü ile karşı karşıya kalırken, hazine açısından da vergi gelirleri aracılarda paylaşılmaktadır. Örneğin 17-18. yüzyılda toplanan vergi gelirlerinin yalnızca üçte birinin merkezi hazineye girdiği, diğer üçte ikisinin aracılarda paylaşıldığı belirtilmiştir¹⁷.

İltizam sisteminin önemli ayaklarından birini de kefiller oluşturmaktadır. Her mültezim adayı talip olduğu mukataa için ödeyeceği toplam meblağı, muaccele miktarını, kefillerine ait liste ile her bir kefillin taahhüt ettiği miktarı ve şartlarıyla ilgili teklifini kadıya yahut defterdar ve muhassıl gibi mahallin en büyük maliye yetkilisine sunardı. En uygun teklifi veren kişi ve kefillerinin mali durumları incelendikten sonra arz tezkeresi merkeze gönderilir, bunun üzerine İstanbul'dan ilgili kişiye mültezim beratı gönderilir, vergilendirme de bundan sonra başlardı¹⁸.

Vergi toplama yöntemlerinden biri olan iltizamın 16. yüzyılda da yaygın bir şekilde uygulandığı anlaşılmaktadır. Bu usulün sadece hazineye ait gelirlerde değil beylerbeyi ve sancakbeyi haslarında, subaşı zeametlerinde, sipahi timarlarında, şahıslara ait özel mülkiyetlerde ve vakıflarda da geniş bir uygulama zemini bulduğunu söylemek mümkündür. İkinci olarak, sistem içindeki mültezimler, taşeron mültezimler, kefiller, iltizam süreleri, mukataaların bir veya birkaç kalemden oluşması, mukataaların tasarruf biçimleri (has, zeamet, timar, vakıf, mülk), mukataa birimlerinin meblağları vs. gibi hususlar üzerinden yürütülen incelemede 17-19. yüzyıllardaki uygulamalara göre bazı farklılıklar tespit edilmiştir. Buna göre, incelenen dönemde mukataalar tasarruf edilişleri bakımından çeşitlidir, mukataaları almak için yarışan mültezim sayısı ve rekabet oldukça fazladır, birden fazla mukataayı eline geçiren mültezim yok gibidir, taşeron mültezimlerin sayıları oldukça düşüktür, henüz ranttan beslenen bir mültezim grubu ortada yoktur, zaman zaman sayıları 2-5 arasında

¹⁴Akgündüz ve Öztürk, s. 486-488.

¹⁵Aktan, s.73-79.

¹⁶Eftal Batmaz, "İltizam Sisteminin 18. Yüzyıldaki Boyutları", **Osmanlı Ansiklopedisi Cilt 3**, içinde(250-268), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s.40.

¹⁷Doruk Yörük, XVI. Yüzyılın Ortalarında İltizam Sisteminin Yaygınlığı: Lârende Kazası Örneği, SUTAD, Aralık 2019; (47): 217-238, s.234.

¹⁸Yörük, s.235.

değişen ortaklıklar mevcuttur, ihale süreleri 70 güne başlayıp 3 yıla kadar uzamakta, daha çok 1 yıla sınırlandırılanlar ağır basmaktadır. Ayrıca devlet kurumlarını ve toplum hayatını sarsacak köklü değişiklikler yaşanmamıştır¹⁹.

Abdülhamid dönemi Anadolu'sunda en temel ve en önemli vergi öşür vergisiydi. Toprağın brüt hasılatının sabit bir yüzdesi olan bu vergi nakit ya da aynı olarak doğrudan hükümet tarafından veya mültezimler aracılığıyla toplanırdı. Abdülhamid hükümeti hem doğrudan vergi toplama yöntemini hem de iltizamı kullanıyor ve hasadın muhtemel değerinin ve en uygun vergi toplama yönteminin tespit edilmesi amacıyla tarlalara temsilciler göndermek üzere her vilayette bulunan idare meclislerinden faydalanıyordu. İltizamın hakimiyeti 1880 yılında hükümet tarafından doğrudan toplandığı zaman ya tüketilmek üzere gemilerle orduya gönderilir ya da açık artırmayla satılırdı. Açık arttırma bittikten ve alıcı ödemeyi yaptıktan sonra yerel yetkililer hasılatı İstanbul'a gönderirlerdi. Hükümet doğrudan vergi toplamadan hoşnut olmadığı için 1886 yılında uygulamayı tersine çevirdi ve aydın haricindeki tüm vilayetlerde iltizam sistemini resmi olarak yeniden kurdu. Bu tarihten Abdülhamid döneminin sonuna kadar iltizam, vergi toplamanın tek olmasına da hakim biçimi olarak kaldı. Maliye Nezaret'i'nin kayıtları her bir vilayetin yıllık toplam öşürünün yaklaşık %1 ila %5'inin hükümet tarafından doğrudan toplandığını gösteriyor²⁰.

19. yüzyıl başına değin Osmanlı Devleti'nin genel yapısı yalnız ayrıntılara ilişkin değişiklikler geçirmiş, ama esas bakımından aynen kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin çökmesine yol açan iç ve dış pek çok neden vardır. İç nedenlerin hukuk açısından en önemlilerinden biri şöyle sıralabilir: devletin temeli olan toprak rejiminin bozulması ve ekonomik yaşamın dirliklere bağlı olması nedeniyle mali sistemin çökmesidir. Bu çöküntüyü hızlandıran en önemli hukuksal etken giderek devletin tüm gelirlerine iltizam(mukataa) yönteminin uygulanmasıdır. Hazinesinin dış tehlikeler karşısında paraya sonsuz bir gereksinme duyması sonucu devletin bütün gelirleri peşin para ile mültezimlere satılmıştır. Mukataalar ya bir yıl içinde ya da yaşam boyu birine satılır, mukataayı alan kişi masrafını çıkarmak zorunda olduğundan gelir kaynağını sonuna kadar zorlardı. Böylece aslında bir resmi hizmetli olması gereken müsellim ve voyvoda gibi vergi memurları, mültezimlerin buyruğuna girerlerdi. Mukataa yönetimi ile devlet bir ölçüde peşin paraya sahip oluyor ama o paradan daha fazlasını mültezim alıyordu. Yani halk normal olarak ödeyeceğinden daha çoğunu veriyor, bu da sermaye birikimini önüyor ve devlete karşı duyulan güvensizliği arttırıyordu²¹.

Bunu yanı sıra devlet memurlarının gelirleri de dirlik sisteminin bozulmasıyla bozulmuş, onlar da mukataa işine karışır duruma gelmişler ve bu nedenle saygınlıklarını yitirmişlerdir. Bu ortamda ayan denilen derebeyleri rahatça türemiş, iltizamını aldıkları toprakları yöneticilerden hiç korkmadan kendi mülkleri gibi kullanmışlar, reaya bu durumda devlet yerine ayanın buyruğuna girmek zorunda kalmıştır. Eski toprak düzenine özlem duyulsa bile bunu geri getirmek olanaksızdı. Çünkü batı dünyasında kapitalizm doğmuş, sanayileşme başlamıştı. Onların düzeyine erişmek için, yeni atılımlar yapmak gerekiyordu²².

2. İLTİZAM SİSTEMİNDE YAŞANAN İHTİLAFLARA DAİR ÖRNEK OLAYLAR

İltizam sisteminin işleyişine dair bilgi edinebilmek üzere bu bölümde 13-18 numaralı İstanbul Ahkam Defterleri içinde yer alan ve tarımsal faaliyetlerle ilgili olarak mültezimlerin vergi tahsil etmelerine yapılan

¹⁹Yörük, s.236.

²⁰Donald Quataert, Anadolu'da Osmanlı Reformu ve Tarım 1876-1908, Nilay Özok Gündoğan ve Azat Zana Gündoğan(çev.), İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2008, s.48.

²¹Coşkun Üçok, Ahmet Mumcu, Gülnihal Bozkurt, Türk Hukuk Tarihi, 8.Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara 1996, s.240.

²²Coşkun Üçok, Türk Hukuk Tarihi, Savaş Yayınevi, 8. Baskı, Ankara 1996, s. 239.

müdahalelerin önlenmesi gerekçesi ile yaptıkları başvurulardan bazı örnekler²³ ve bu başvurularda alınan kararlar değerlendirilmiştir.

13 numaralı defterde yer alan 969 numaralı hüküm kaydı²⁴ "Mültezim sınıfından Hacı Memiş huzura gelip Şeyhülislâm'ın gözetiminde olan vakıflardan -Allah onu bağışlasın- Sultân Bâyezid Hân'ın kutsal vakıflarının mütevellisi ulu müderrislerden Mehmed Hafid'in mukataası vakfı köyü Hâslar kazâsına tâbi Ekşinöz ve Ömerli ve Kabakoz köylerinin bin iki yüz on dört senesi Mart başlangıcından Şubat sonuna gelince zapt etmek üzere bahsi geçen ilzâm ve bahsedilen dahi iltizâm ve iltizâm bedeli olan tutarı tamamen yerine getirmek ve teslim ve bahsedileni serbestiyet üzere zapt ve vâki olan ürün ve rüsûmunu Kanun ve defter gereğince sahiplenmek üzere eline mühürlü ve geçerli zapt seneti verildiğini bildirip bahsi geçen köy serbestiyet üzere elinde olan mühürlü ve geçerli senet gereğince zapt olan ürün ve rüsûm Kanun ve defter gereğince aldırılıp senet dışı başka birisi karışıp müdahale ettirilmemek üzere yüce emrimin ricası ile açıklandığı üzere zapt ettirilmek konusunda" olarak özetlenebilir. Bu hüküm kaydında mültezim, iltizam bedelini yerine getirdiği ve kanuna ve kendisine ait mühürlü ve geçerli senetlere uygun olarak ürün ve vergileri toplamak istediğini belirtmekte ve senet dışından kimsenin müdahale etmemesinin sağlanmasını talep etmektedir.

Yine 13 numaralı İstanbul Ahkam defterde yer alan 971 numaralı "Otuz üç sekbanlarından Ali isimli kimse gelip Humbaracıyândan Mehmed isimli Sipahi Vize sancağında Midye nahiyesinde yüce beratımla mutasarrıf olduğu timarına bağlı Şemadmil mezrasını bin iki yüz on dört senesi Mart başından Şubat sonuna değin eski senesi gibi bunu üstüne alma ve ilzâm ve ilzam bedeli olan tutarı tamâmen edâ ve teslim ve bahsi geçen seneye hesap edilerek bahsedilen mezrayı zapt ve elde edilen ürün ve rüsûmunu toplamak üzere eline mühürlü ve geçerli zapt seneti verildiğini bildirilip ve eline verilen senet gereğince bahsedilen mezra bahsi geçen seneye hesap edilerek kendisine zapt ve elde edilen ürün ve rüsûmu Kanun ve defter gereğince aldırılıp senet dışı başka hiç kimse karışıp müdahale ettirilmemek konusunda yüce emrim ve senedi gereğince korunmak konusunda" olarak özetlenebilecek hüküm kaydında elindeki mühürlü senet gereğince geçen yıl olduğu gibi bu yıl da iltizam bedelini ödediği mezranın ürün ve vergilerini toplamasına senet dışından kimsenin müdahale etmemesi için gerekli şekilde korunması talebi mevcuttur.

Bu iki hüküm kaydında da görüldüğü üzere kanuna ve mühürlü senetlere uygun davranılması ve ürün ile vergilerin toplanmasına dışarıdan kimsenin müdahale etmemesinin sağlanması başvuru gerekçesini oluşturmuştur. Aynı defterde yer alan 1001 numaralı hüküm kaydında ise 971 numaralı hükümde yer alan duruma istinaden gönderilen emre uyulmadığı ve müdahale eden kişilerin müdahalesinin engellenmesi için tekrar emir verilmesi talebine istinaden eski kayıta verilen emre uygun olarak işlem yapılması kararı alınmıştır. Bu durum hüküm kaydında²⁵ "Otuz üç sekbanlarından Ali isimli kimse gelip Humbaracıyândan

²³Bu örnekler, Ahmet Kal'a koordinatörlüğünde derlenen İstanbul Külliyyatı IV serisinin İstanbul Ahkâm Defterleri İstanbul Tarım Tarihi çalışmasının basılmamış 4 cildinde yer alan hükümlerden seçilmiştir. Bu çalışmada 19.yüzyıl içinde tutulmuş kayıtlar değerlendirilmiştir.

²⁴ 13/250/969 Mültezim tâifesinden el-Hâcc Memiş zîde kadruhû rikâb[a] gelüp nezâret-i şeyhülislâmide âsûde olan evkâfdan merhûm ve mağfûrun leh Sultân Bâyezid Hân tâbe serâhun evkâf-ı şerifelerinin mütevellisi müderris-in kirâmdan Mehmed Hafid zide ilmuhû merhûm-ı müşârün ileyhün mukâta'ası vakfı karyesi Hâslar kazâsına tâbi' Ekşinöz ve Ömerli ve Kabakoz karyelerinin bin iki yüz on dört senesi Mart'ı ibtidâsından Şubat'ı gâyetine gelince zapt itmek üzere mûmâ ileyh der'uhde ve ilzâm ve mûmâ ileyh dahi iltizâm ve bedel-i iltizâmı olan meblağı temâmen edâ vü teslim ve (kesik) mezbûreyi serbestiyet üzere zapt ve vâki' olan mahsûl ü rüsûmın kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itmek üzere yedine memhûr ve ma'mûlün bih zapt temessûki virildigün bildürüp kurâ-i mezbûre serbestiyet üzere yedinde olan memhûr ve ma'mûlün bih temessûk mücebince zapt (kesik) olan mahsûl ü rüsûm kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itdürülüp muğâyir-i temessük ecânibden bir ferdi dahl ü ta'arruz itdürilmemek [üzre] emr-i şerifüm recâ itmeğin vech-i meşrûh üzere zapt itdürilmek bâbında.(1800).

²⁵13/258/1001 Otuz üç sekbanlarından Ali nâm kimesne gelüp humbaracıyândan Mehmed nâm sipâhi Vize sancağında Midye nahiyesinde berât-ı şerifümle mutasarrıf olduğu timarı mülhakâtından Şemavmil(?) mezzâ'asını bin iki yüz on dört senesi Mart'ı ibtidâsından Şubat'ı gâyetine değin sene-i sâbıkı misillü buna der-'uhde ve ilzâm ve bedel-i iltizâmı olan meblağı temâmen edâ vü teslim ve sene-i mezbûra mahsûben mezzâ'a-i mezbûreyi zapt ve vâki' olan mahsûl ü rüsûmın ahz ü kabz itmek üzere yedine memhûr ve ma'mûlün bih zapt temessûki virildigün mukaddemâ inhâ ve yedine virilen temessûk mücebince mezzâ'a-i mezbûreyi sene-i mezbûra mahsûben kendüye zapt ve vâki' olan mahsûl ü rüsûm kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itdürülüp muğâyir-i temessük âhardan ferdi vâhidi dahl ü ta'ar-ruz itdürilmemek bâbında emr-i şerifüm recâ itmeğin temessûki mücebince zapt itdürilmek için iki yüz on dört senesi evâhir-i

Mehmed isimli sipahi Vize sancağında Midye nahiyesinde yüce emrimle kullandığı timarı çevresindeki Şemavmil mezrasını bin iki yüz on dört senesi Mart başından Şubat sonuna değin geçen seneki gibi bunu yüklenme ve ilzam ve iltizam bedeli olan tutarı tamamen yerine getirmek ve teslim ve bahsi geçen seneye hesap edilerek bahsedilen mezrayı zapt ve elde edilen ürün ve rüsumunu almak üzere eline mühürlü ve geçerli zapt senedi verildiğini daha önce gönderilen ve eline verilen senet gereğince bahsi geçen mezrayı bahsi geçen seneye hesap edilerek kendine zapt ve elde edilen ürün ve rüsumu Kanun ve Defter gereğince aldırılıp senet dışı hiç kimse bu işe karıştırılmamak konusunda yüce emrim rica itmeğin seneti gereğince zapt ettirilmek için iki yüz on dört senesi Zilhicce'sinin sonlarında çıkan emrime aykırı müdahale icab etmez iken Seyyid Osmân ve ortağı Ali isimli kimseler çıkıp ve senet dışı fuzuli müdahale ile zaptına engel olduklarından bahisle şahısların yüce emrim ve senet dışı meydana gelen müdahalelerinin engellenmesi için yeniden emrim yayınlanması ricasında olduğun sen ki bahsedilen Mevlânâ Mehmed Hayâti Divân-ı hümayûnumda saklı hüküm kaydına bakıldığında yazılı olduğu gibi bahsi geçen tarihte yüce emrim verildiği yazılı ve kayıtlı bulunduğundan daha önce yayınlanan emrim gereğince amel olunmak konusunda” şeklinde özetlenmiştir.

14 numaralı defterde yer alan 19 numaralı hüküm kaydında²⁶ ise mültezimin tahsil etmesi gereken otlak vergisine köy ahalisinin müdahalesi nedeniyle yapılan bir başvuru mevcut. Hüküm kaydında ihtilaf şöyle özetlenmiştir: “Mültezim tayfasından Ebubekir -itibarı artsın- gelip adı geçen Ebubekir'in senetle üzerinde ve iltizamında olan Sadrazamın gözetiminde olan vakıflardan -Allah'ın rahmet ve bağışlamasında olan- Ebu'l feth Sultan Mehmed Han -toprağı nur olsun- vakıfları köylerinden Haslar kazasına bağlı Terkoz nahiyesine tabi Kara diğer adı Bosna kafiri ve İşkor diğer adı Budam ve Belgrad ve Gelengor ve bağlı köylerinde vaki eski yerlerine zamanında hariçten civar köy ahali ve çoban tayfası koyun ve sair davalarıyla gelip durup oturup otundan ve suyundan yararlanıp oşür ve rüsum gibi bir nesne vermeyenlerin rüsumlarını talep ve almak isteyince ve bu konu rüsumun köy ahali ve başkalarının alakası olmayıp bütün rüsum dilekçe sahibinin iken anlatılan köy ahali “rüsumunu biz alıp köyümüz işlerine harcarız” diye yasadışı müdahale ve bahsi geçen vakıf mülteziminin rüsumunu almaya engel olma niyetinde olduklarını bildirip kanuna göre davranılıp rüsumuna bahsedilen köy ahali ve rüsumunun yasadışı girişimde bulunmasına engel olunup uzaklaştırılmak konusunda yüce emrimin çıkmasını talep ve Divan-ı hümayunumdan kanunu sorulduğunda -Allah'ın rahmet ve bağışlamasında olan- Ebu'l feth Sultan Mehmed Han -toprağı nur olsun- vakfı köylerinden Karaca diğer adı Bosnaköy ve bağlı köyler topraklarında vaki eski yerlerine zamanında dışarıdan civar köy ahali ve çoban tayfası koyunları gelip, oturup, otundan ve suyundan yararlanıp oşür ve rüsum bir nesne vermeyenlerin her üç yüz koyunları bir sürü kabul edilip en güzel sürüden bir koyun, orta

Zî'l-hicce'sinde sâdır olan emr-i şerîfime muğâyir müdâhale icâb itmez iken Seyyid Osmân ve şerîki Ali nâm kimesneler zuhûr ve muğâyir-i temessük fuzûlî müdâhale ve zabtına mûmâna'at eyledüklerinden bahisle mezbûrlarun hilâf-ı emr-i âlî ve muğâyir-i temessük vâkı' olan müdâhalelerinin men'iyçün müceddeden emr-i münifüm sudûrî recâsında olduğun sen ki mev-lânâ-yı mûmâ ileyh Mehmed Hayâti zide ilmühûsun bi'l-iltimâs arz ve Divân-ı hümayûnumda mahfûz kuyûd-ı ahkâma mürâca'at olındukda ber vech-i muharrer târîh-i mezbûrda emr-i şerîfüm virildiği mastûr u mukayyed bulınmağın mukaddemâ sâdır olan emr-i münifüm mücebince amel olunmak bâbında. (1800).

²⁶ 14/9/19 Mültezim tâifesinden Ebûbekir zide kadruhû gelüp merkûm Ebûbekir'ün bâ temessük uhde vü iltizâmında olan nezâret i sadr ı a'zamîde olan evkâfdan merhûm ve mağfûrun leh Ebu'l feth Sultân Mehmed Hân tâbe serâhu evkâfî karyelerinden Hâslar kazâsı muzâfatından Terkoz nahiyesine tâbî Kara nâm ı diğer Bosna kâfiri ve İşkor(?) nâm ı diğer Budam ve Belgrad ve Gelengor(?) ve tevâbî'î karyelerinde vâkı' kadîmî otlak yirlerine zemânında hâricden civâr kurâ ahâlîleri ve çoban tâifesi koyun vesâir davalarıyla gelüp durup oturup otundan ve suyundan intifâ' idüp oşr ü resm gibi bir nesne vermeyenlerün otlak resmlerin talep ve almak murâd eyledükde ve bu makûle otlak rûsumunda ahâlî i karye ve âharun alakası olmayup cümle rûsum sâhib i arzun iken zikr olınan kurâ ahâlîleri otlak rûsumunu biz ahz idüp karyemüz umûrına sarf iderüz diyü hilâf ı kânûn müdâhale ve vakf ı mezbûr mültezimi merkûmun otlak rûsumunu ahz ü kabza mûmâna'at ve gadr sevdasında oldukların bildürüp kânûn üzre amel olinup otlak rûsumuna kurâ i mezbûre ahâlîlerini hilâf ı kânûn bir dürlü dahl ü ta'arruz itdürilmeyüp men' u def' olınmak bâbında emr i şerîfüm sudûrını istid'â ve Divân ı hümayûnumdan kânûnı suâl olındukda merhûm ve mağfûrun leh Ebu'l-feth Sultân Mehmed Hân tâbe serâhu vakfî karyelerinden Karaca nâm ı diğer Bosnaköy ve tevâbî'î karyeler topraklarında vâkı' kadîmî otlak yirlerine zemânında hâricden civâr kurâ ahâlîleri ve çoban tâifesi koyunları gelüp durup oturup otundan ve suyundan intifâ' idüp oşr ü resm gibi bir nesne vermeyenlerin her üç yüz koyunları bir sürü addolunup a'lâ sürüden bir koyun evsat sürüden bir şişek ednâ sürüden bir toklu vakfun mültezime alivirilmek kânûn olup otlak rûsumunda ahâlî i karye ve çiftlik ashâbının ve âharun alakası olmayup cümle rûsum sâhib i arzun olmağla ahâlî i kurânun otlak rûsumunu biz ahz idüp umûrımıza sarf iderüz diyü müdâhaleleri hilâf ı kânûndur diyü tahrir olınmağla kânûn üzre amel olınmak bâbında.

sürüden bir şişek (bir yaşındaki dişi kuzu), en zayıf sürüden bir toklu (bir yaşındaki erkek kuzu) vakfın mültezime alıverilmek kanun olup rüsumunda köy ahalisi ve çiftlik sakinlerinin ve başkalarının ilgisi olmayıp bütün rüsum arz sahibinin olmakla köy ahalisinin “rüsumunu biz alıp işlerimize harcarız” diye müdahaleleri yasa dışıdır diye yazılmakla kanuna uygun davranılmak konusunda”.

Bu hüküm kaydında senet ile iltizama verilen köylerde daha önce civar köy ahalileri ve çobanların hayvanları ile otundan ve suyundan yararlanıp öşür vb vergi vermedikleri ve bu kişilerden mültezimin vergi talebine istinaden köy ahalisinin vergiyi kendilerinin alıp köy işlerine harcayacaklarını bildirerek yasa dışı olarak müdahalede buldukları görülüyor. Bu müdahalenin engellenmesi amacıyla kanuna uygun emir çıkarılması talebi neticesinde civar köylerden bu alanlardan yararlanıp vergi vermeyenlerden kanuna uygun vergi alınması ve bu verginin mültezime ait olduğu ve köy ahalisinin bu yasadışı müdahalesinin engellenerek kanuna uygun davranılması gerektiği belirtilmiştir.

14 numaralı defterde yer alan 134 numaralı hüküm kaydı da senetli mültezimin kanuna uygun olarak ürün ve vergileri toplamak isterken yabancı ve kötü niyetli kişilerin müdahalesinin engellenmesi ve kanun uygun olarak davranılması ile ilgilidir. Bu ihtilaf kayıta “Timar sahiplerinden Mustafâ oğlu İbrâhim isimli sipâhi gelip Kocaeli Sancağı'nda Kandıra nâhiyesinde Hâcılı isimli köy ve diğerlerinden bin dört yüz akçe timara yüce berât ile mutasarrıf olup bu timarı bin iki yüz on beş senesine hesap edilerek tarafından senetli mültezimi olan Seyyid Mehmed Tahir -şerefiartsın- defter i hakani gereğince zapt ve elde edilen ürün ve rüsumunu Kanun ve Defter gereğince almak istediğinde bir türlü girilip müdahale edilmek icab etmez iken yabancı ve kötü niyetli bazı kimseler Defter-i Hakani ve Kanuna aykırı olarak fuzuli müdahale ve kötülük niyetinde olduklarını bildirip bahsedilen Timara bağlı köyler Defter i Hakani gereğince adı geçen Seyyid Mehmed Tâhir'e zapt ve elde edilen ürün ve rüsumunun Kanun ve defter gereğince aldırılıp Defter-i Hakani ve Senede aykırı olarak yabancı ve kötü niyetli hiç kimseyi fuzuli müdahale ettirilmeyip, engellenip uzaklaştırılması konusunda yazılı emrim rica ve Defterhane i Amire'mde saklı ruznamçe-i hümayunuma müracaat olunduğunda yazılı olduğu üzere kayıtlı ve kanunu sual olunduk da bahsedilen timar adı geçen Mustafa oğlu İbrahim tarafından bildirilen sene Mart'ından zapt itmek üzere mültezimi olan Seyyid Mehmed Tâhir'e zapt ve elde edilen ürün ve rüsum Kanun ve defter gereğince aldırılmak Defter-i Hakani ve Kanuna uygun olup yabancı ve kötü niyetli olan kimselerin müdahaleleri Defter-i Hakani ve Kanuna aykırı olduğu yazılmakla, Defter-i Hakani gereğince ve kanuna uygun davranılmak konusunda”²⁷ olarak özetlenmiştir.

14 numaralı defterde yer alan 145 numaralı hüküm kaydı²⁸ yine iltizam sahibinin vergi tahsiline başkalarının müdahalesi ile ilgili olarak tutulmuştur. Bu hükümde “Çemekeş isimli köy ve gayrıdan Gediği ile

²⁷ 14/55/134 Erbâb-ı timardan İbrâhîm veled-i Mustafâ nâm sipâhi gelüp Kocaeli sancağında Kandıra nâhiyesinde Hâcılı nâm karye ve gayrıdan bin dört yüz akçe timara bâ berât-ı âlişân mutasarrıf olup timar-ı mezbûrî bin iki yüz on beş senesine mahsûben tarafından bâ temessük mültezimi olan Seyyid Mehmed Tâhir zîde şerefuhû ber m□ceb-i defter-i hâkânî zabt ve vâkı' olan mahsûl ve rûsûmın kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itmek murâd eyledükde bir dürlü dahl ü ta'arraz olunmak icâb itmez iken ecânib ve ashâb-ı ağrâzdan ba'zı kimesneler hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn fuzûlî müdâhale ve gadr sevdâsında olduklarını bildürüp timar-ı mezbûr karyeleri defter-i hâkânî mücebince merkûm Seyyid Mehmed Tâhir'e zabt ve vâkı' olan mahsûl ve rûsûmın kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itdürilüp hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i temessük ecânib ve ashâb-ı ağrâzdan bir ferdi fuzûlî müdâhale itdürilmeyüp men' u def' itdürilmek bâbında hükm-i hümayûnum recâ ve Defterhâne-i âmiremde mahfûz rûznâmçe-i hümayûnuma mürâca'at olındukda vech-i meşrûh üzere oldığı mastûr u mukayyed ve kânûnî suâl olındukda timar-ı mezbûr merkûm İbrâhîm veled-i Mustafâ'nun tarafından sene-i mezbûre Mart'ından zabt itmek üzere mültezimi olan Seyyid Mehmed Tâhir'e zabt ve vâkı' olan mahsûl ve rûsûm kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itdürilmek muktezâ-yı defter-i hâkânî ve muvâfık-ı kânûn olup ecânib ve ashâb-ı ağrâzdan olan kimesnelertün müdahaleleri hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn idüği tahrir olunmağla defter-i hâkânî mücebince kânûn üzere amel olunmak bâbında.(1801).

²⁸ 14/60/145 Mültezim tâifesinden Haccârıoğlu Ahmed zîde kadruhû rikâb-ı hümayûnuma gelüp Kocaeli sancağında Gekbuze nâhiyesinde Çemekeş(?) nâm karye ve gayrıdan gediği ile Boğazkesen kal-'ası müstahfızlığına mutasarrıf sarây-ı atik teberdârlarından Dervîş Mustafâ berât-ı şerîfümle mutasarrıf oldığı gedik timarı karyelerini bin iki yüz on beş senesi Mart'ı ibtidâsından Şubat'ı gâyetine gelince zabt itmek üzere buna der'uhde ve iltizâm²⁸ ve bu dahi iltizâm ve bedel-i iltizâmı meblağı temâmen edâ vü teslîm itmeğle gedik timar-ı mezbûr karyelerini sene-i mezbûra mahsûben zabt ve hıdmeti mukâbelesinde müstahıkk oldığı mahsûl ve rûsûmın ahz ü kabz idüp tarafından ve taraf-ı âhardan kimesne dahl ü ta'arraz itmemek için memhûr ve ma' mûlün bih zabt temessûki virildüğün bildürüp gedik timar-ı mezbûr karyeleri sene-i mezbûra mahsûben kendüye zabt ve hıdmeti mukâbelesinde müstahıkk oldığı mahsûl ve rûsûmın ahz ü kabz itdürilüp

Boğazkesen Kalesi muhafızlığına mutasarrıf Eski Saray Teberdarlarından Derviş Mustafa yüce emrimle kullandığı gedik timarı köylerinin Mültezim tayfasından Haccâröğlü Ahmed -itbarı artsın- rikâb ı hümayunuma gelip Kocaeli sancağında Gekbuze nâhiyesinde iki yüz on beş senesi Mart'ı başından Şubat'ı sonuna gelince zapt itmek üzere bunu üstlenme ve iltizâm ve bu dahi iltizam ve iltizam bedeli meblağı tamamen eda ve teslim etmekle Gedik Timarı köylerini bahsedilen seneye hesap edilerek zapt ve hizmeti karşılığında hak ettiği ürün ve rüsumunu alıp ve başka kimseler girip müdahale etmemek için mühürlü ve geçerli zapt seneti verildiğini bildirip Gedik timarı köyleri bahsedilen seneye hesap edilerek kendine zapt ve hizmeti karşılığında hak ettiği ürün ve rüsumun aldırılıp senete aykırı, girilip müdahale ettirilmemek konusunda yüce emrim rica eylediği sonraki seneti gereğince zapt ettirilmek konusunda” şeklinde özetlenmiş olan durumda da görüldüğü üzere yine mühürlü senetle iltizama aldığı bölgenin ürün ve vergilerini toplamasına başkalarının müdahalesinin engellenmesi ile ilgilidir.

14 numaralı defterde yer alan 225 numaralı kayıt²⁹ yine benzer şekilde senetli mültezimin kanuna uygun olarak ürün ve vergileri toplamasına yasadışı şekilde müdahale eden yabancı ve kötü niyetli kişilerin müdahalesinin engellenmesi ile ilgilidir. Hükümde bu durum “ Mültezim tayfasından Birinci Mustafa isimli kimse gelip Kocaeli sancağında Kandırı nahiyesinde Timurtaş isimli köyden iki bin akçe Hassa Avlağı korusu timarı yüce beratım ile İnce Mehmed' in üzerinde olmakla timar köyünü bin iki yüz on beş senesine hesap edilerek tarafından senetli mültezimine zapt ve hizmeti karşılığında hak ettiği ürün Kanun ve defter gereğince almak istediğinde karışmak gerekmezken yabancı ve kötü niyetli bazı kimseler köyü mülteziminin zaptına ve hizmeti karşılığında hak ettiği ürün ve rüsumunun alınmasına Defter-i Hakani'ye aykırı ve yasadışı fuzuli müdahaleden uzak olmadıklarını bildirip Timurtaş Köyünü defter i hâkâni gereği tarafından mültezimine zapt ve hizmeti karşılığında hak ettiği ürün ve rüsum Kanun ve defter gereğince aldırılıp defter i hakani'ye aykırı ve yasadışı yabancı ve kötü kimseleri mültezimin zaptına ve ürün ve rüsumunun alınmasına bir türlü engel olunmayıp engellenip uzaklaştırılması konusunda hükm i hümayunum ricâ ve Defterhane i amiremde saklı ruznamçe-i hümayûnuma müracaat olundukda yazılı ve kayıtlı ve kânûnu suâl olundukda defter i hâkânide yazılı hassa korucusuna özel timar mutasarrıfı İnce Mehmed'in tarafından senetli mültezimi Mustafa zapt ve hizmeti karşılığında hak ettiği ürün ve rüsum Kanun ve defter gereğince aldırılmak defter i hakani gereği ve kanuna uygun olup yabancı ve kötü niyetli olan kimselerin haksız müdahale ve zaptına ve ürün ve rüsumunun alınmasına engel olmaya çalışmaları Defter-i Hakani'ye aykırı ve yasa dışıdır diye yazılmakla defter i hakani gereğince kanuna uygun davranılmak konusunda.” olarak özetlenmiştir.

14 numaralı defterde yer alan 252 numaralı kayıt³⁰ benzer şekilde mühürlü ve geçerli senet gereğince mültezimin ürün ve vergi tahsiline daha önce verilmiş senete bakılmaması ve geçerli senet dışından kimsenin

muğâyir-i temessük bir dürlü dahl ü ta'arruz itdürilmemek bâbında emr-i şerîfüm recâ eylediği ecilden temessüki mücebince zapt itdürilmek bâbında (1801).

²⁹ 14/83/225 Mültezim tâifesinden Birinci Mustafâ nâm kimesne gelüp Kocaili sancağında Kandırı nâhiyesinde Timurtaş nâm karyeden iki bin akçe korıcı-i şikârgâh-ı hâssa timarı bâ berât-ı âl İnce Mehmed'ün üzerinde olmağla timar-ı mezbûr karyesini bin iki yüz on beş senesine mahsûben tarafından bâ temessük mültezimi mezkûra zapt ve hıdmeti mukâbelesinde müstahıkk oldığı mahsûl kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itmek murâd eyledükde dahl icâb itmez iken ecânib ve ashâb-ı ağrâzdan ba'zı kimesneler karye-i mezbûrı mültezim-i mezkûrun zabtına ve hıdmeti mukâbelesinde müstahıkk oldığı mahsûl ü rüsumunun ahz ü kabzına hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn fuzûlî müdahale vü te'addîden hâlî olmadukların bildürüp karye-i Timurtaş el-mezbûreyi ber mûceb-i defter-i hâkânî tarafından mültezimi merkûma zapt ve hıdmeti mukâbelesinde müstahıkk oldığı mahsûl ü rüsum kânûn udefter mücebince ahz ü kabz itdürilüp hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn ecânib ve ashâb-ı ağrâzdan olan kimesneleri mültezim-i mezkûrun zabtına ve mahsûl ve rüsumunun ahz ü kabzına bir dürlü dahl ü ta'arruz itdürilmeyüp men' u def' olunmak bâbında hükm-i hümayûnum recâ ve Defterhâne-i âmiremde mahfûz rûznâmçe-i hümayûnuma müracaat olındukda vech-i meşrûh üzere oldığı mastûr u mukayyed ve kânûni suâl olındukda defter-i hâkânide mastûr hâssa ko[r]ucısına mahsûs timar mutasarrıfı İnce Mehmed'ün tarafından bâ temessük mültezimi Mustafâ zapt ve hıdmeti mukâbelesinde müstahıkk oldığı mahsûl ü rüsum kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itdürilmek muktezâ-yı defter-i hâkânî ve muvâfık-ı kânûn olup ecânib ve ashâb-ı ağrâzdan olan kimesneleri fuzûlî müdahale ve zabtına ve mahsûl ve rüsumunun ahz ü kabzına mûmâna'at ve te'addîleri hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûndur diyü tahrîr olunmağla defter-i hâkânî mücebince kânûn üzere amel olunmak bâbında (1801).

³⁰ 14/95/252 Midye nâhiyesi Nâibi ile ilerde bahsedilecek olan köylere bağlı yerlerin bağlı oldukları kazaların kadı ve nüvvâbına hüküm: Hüseyin gelip Ulûfeciyân ı yesâr ağası Ahmed'in ber vech i arpalık kullandığı hâssın Midye nâhiyesine tâbi' Kurdadivan(?) ve Keremha(?) ve bağlı köyleri bin iki yüz on altı senesi Mart'ı başından Şubat'ı sonuna varınca zapt ve vaki olan ürûnât ve rüsumâtın alıp bundan önce başkalarına verdiği senete itibâr olunmamak üzere belli bedel karşılığında kendilerine ilzâm ve eline mühürlü ve geçerli senet verildiğini bildirip bahsi geçen köyler eline virilen mühürlü ve geçerli senet gereğince behsedilen seneye hesap edilerek kendine zapt ettirilip senet

müdahale ettirilmemesi hususunda emir çıkarılması talebine dairdir. Bu hüküm kaydı da “Midye nahiyesi Naibi ile ilerde bahsedilecek olan köylere bağlı yerlerin bağlı oldukları kazaların kadı ve nüvvâbına hüküm: Hüseyin gelip Ulufeciyan ı yesâr ağası Ahmed'in ber vech i arpalık kullandığı hâssın Midye nâhiyesine tâbi' Kurdadivan ve Keremha ve bağlı köyleri bin iki yüz on altı senesi Mart'ı başından Şubat'ı sonuna varınca zapt ve vaki olan ürûnat ve rûsumatın alıp bundan önce başkalarına verdiği senete itibar olunmamak üzere belli bedel karşılığında kendilerine ilzâm ve eline mühürlü ve geçerli senet verildiğini bildirip bahsi geçen köyler eline virilen mühürlü ve geçerli senet gereğince behsedilen seneye hesap edilerek kendine zapt ettirilip senet dışı hiç kimseye müdahale ettirilmemek konusunda yüce emrim çıkmasını dilemesi üzerine açıklandığı üzere zapt ettirilmek konusunda” şeklinde özetlenebilir.

15 numaralı defterde yer alan 57 numaralı kaydın³¹ yine köyün mültezimine vergi tahsili konusunda müdahale eden kişilerin müdahalesinin önlenmesi amacıyla yapılan başvuruya istinaden olduğu görülmektedir. Bu hüküm kaydında durum “Yenice kal'ası dizdârı el Hâcc Abdullâh eski Kozbekci gelip Kocaeli sancağında Gekbuze nâhiyesinde Küçük Nerdübanlu isimli köy ve başkalarından on üç bin dokuz yüz akçe gedik timar ile Yenice kalesi dizdarlığına yüce beratımla mutasarrıf olup gedik timar-ı köylerini işbu iki yüz on yedi senesine hesap edilerek tarafından senetli mültezimi olan Osman İtibarı çoğalsın- zapt ve beratı gereğince hizmeti karşılığında hak ettiği ürün ve rûsumunu Kanun ve defter gereğince almak istediğinde dışarıdan girilip müdahale edilmek gerekmez iken iken yabancı ve kötü niyetli bazı kimseler zaptına ve hizmeti mukabelesinde hak ettiği ürün ve rûsumunun alınmasına Defter-i Hakani'ye aykırı ve yasadışı fuzuli müdahale ve girişimden uzak olmadıklarını bildirip gedik timarı bahis konusu köylerini def-ter i hâkâni gereğince bahsedilen tarafından mültezimine zapt ve berâtı gereğince hizmeti karşılığında hak ettiği ürün ve rûsum Kanun ve defter gereğince aldırılıp yabancı olan kimseleri Defter-i Hakani'ye aykırı ve yasadışı bir türlü girilip müdahale ettirilmemek konusunda yüce emrim yayınının istenmesi ve Defterhâne i âmiremde saklı ruznamçe-i hümâyûnuma mürâcaat olunduğunda açıklama üzere olduğu yazılı ve kayıtlı ve kânûnu suâl olunduğunda gedik timarı köyleri defter i hâkâni gereği bu dizdârı tarafından subaşısına zapt ve berâtı gereğince hizmeti mukâbelesinde hak ettiği ürün ve rûsum Kanun ve defter gereğince aldırılmak Defter i hâkâni gereği ve kanuna uygun olup yabancı ve kötü niyetlilerin çekişmesi Defter-i Hakani'ye aykırı ve yasadışıdır diye yazılmakla defter i hâ-kâni gereğince kânûna uygun davranılmak konusunda.” olarak anlatılmaktadır.

15 numaralı defterdeki 87 numaralı hüküm³² benzer bir biçimde köylerin iltizamını alan şahsın vergilerine başkalarının müdahalesine yöneliktir. Bu kayıt “Gurebâ i yesâr ocağı ağası olanların ber vech-i hâss

dışı hiç kimseye müdahale ettirilmemek konusunda yüce emrim çıkmasını dilemesi üzerine açıklandığı üzere zapt ettirilmek konusunda (1801).

³¹ 15/23/57 Yenice kal'ası dizdârı el-Hâcc Abdullâh Kozbekci-i sâbık gelip Kocaeli sancağında Gekbuze nâhiyesinde Nerdübanlu-i küçük nâm karye ve gayrıdan on üç bin dokuz yüz akçe gedik timar ile Yenice kal'ası dizdâr[ı]lığına berât-ı şerîfümle mutasarrıf olup gedik timar-ı mezbûr karyelerini işbu iki yüz on yedi senesine mahsûben tarafından bâ temessük mültezimi olan Osmân zîde kadruhû zabt ve berâtı mücebince hidmeti mukâbelesinde müstahikk olduğu mahsûl ü rûsumunu kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itmek murâd eyledükde âhardan dahl ü ta'arruz olunmak icâb itmez iken ecânib ve ashâb-ı ağrâzdan ba'zı kimesneler zabtına ve hidmeti mukâbelesinde müstahikk olduğu mahsûl ü rûsumunun ahz ü kabzına hilâf-ı defter-i hâkâni ve muğâyir-i kânûn fuzûli müdâhale vü ta'arruzdan hâli olmadukların bildürüp gedik timar-ı mezbûr karyelerini ber müceb-i defter-i hâkâni mûmâ ileyhün tarafından mültezimi mezkûra zabt ve berâtı mücebince hidmeti mukâbelesinde müstahikk olduğu mahsûl ü rûsum kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itdürülüp ecânibden olan kimesneleri hilâf-ı defter-i hâkâni ve muğâyir-i kânûn bir dürlü dahl ü ta'arruz itdürilmemek bâbında emr-i şerîfüm sudûrını istid'â ve Defterhâne-i âmiremde mahfûz rûznâmçe-i hümâyûnuma mürâca'at olındukda vech-i meşrûh üzere olduğu mastûr u mukayyed ve kânûnu suâl olındukda gedik timar-ı mezbûr karyeleri ber müceb-i defter-i hâkâni dizdâr-ı mûmâ ileyhün tarafından subaşısına zabt ve berâtı mücebince hidmeti mukâbelesinde müstahikk olduğu mahsûl ü rûsum kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itdürilmek muktezâ-yı defter-i hâkâni ve muvâfik-i kânûn olup ecânib ve ashâb-ı ağrâzun mu'arazası hilâf-ı defter-i hâkâni ve muğâyir-i kânûndur diyü tahrîr olunmağla defter-i hâkâni mücebince kânûn üzere amel olunmak bâbında(1803)

³² 15/32/87 Gurebâ-i yesâr ocağı ağası olanların ber vech-i hâss ve arpalık ma'âş ta□yın olunan Baba-yı atık kazasında Kara Halil ve Çorlu nâhiyesinde Oruçlipınar karyeleri bâ ruûs-ı hümâyûn gurebâ-i yesâr ağası olan Osmân zîde mecduhû tarafından bin iki yüz on yedi senesi Mart'ı ibtidâsından Şubat'ı gâyetine gelince sene-i kâmile zabt ve bâkî olan mahsûlât ve rûsumâtı kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itmek üzere hâssa hasekilerinden Ahmed zîde kadruhûya bedel-i ma□lûme ile iltizâm mûmâ ileyh dahi der'uhde vü iltizâm ve bedel-i iltizâm olan meblağ-ı mezbûr temâmen edâ vü teslîm ve ahz ü kabz olunup mukaddem ve muahhar târihle âhar yedinde temessük zuhûr ider ise amel ve i□tibâr olunmamak şûrûtnı hâvî zabtı için yedine memhûr ve ma□-mûlün bih temessük virildiğün inhâ ve hâss-ı merkûm karyeleri ber müceb-i temessük sene-i mezbûrede zabt ve vâkı' olan mahsûlât ve rûsumât kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itdürülüp muğâyir-i temessük âhardan dahl ü ta□arruz itdürilmemek bâbında hükm-i hümâyûnum recâ eylediği ecilden vech-i meşrûh üzere zabt itdürilmek bâbında.(1803).

ve arpalık maâş tayin olunan Baba yı atik kazâsında Kara Halil ve Çorlu nâhiyesinde Oruçlupınar köyleri bâ ruûs ı hümâyûn gurebâ i yesâr âğası olan Osmân -şanı artsın- tarafından bin iki yüz on yedi senesi Mart'ı başından Şubat'ı sonuna gelince senenin tamamı zapt ve kalan ürünler ve rüsûmlar Kanun ve defter gereğince almak üzere hâssa hasekilerinden Ahmed -itibarî çoğalsın- belli bedel ile iltizâm bahsedilen dahi üstlenme ve iltizam ve iltizam bedeli olan tutarı tamamen eda ve teslim ve alınıp önce ve sonraki tarihle sonra elinde senet çıkarsa amel ve itibar olunmamak şartlarını içeren zaptı için eline mühürlü ve geçerli senet verildiğini bildiren ve bahsi konusu hass köyleri senet gereği bahsedilen senede zapt ve vaki olan ürünler ve rüsûmlar Kanun ve defter gereğince aldırılıp senet dışı dışarıdan hiç kimseye müdahale ettirilmemek konusunda hükm-i hümâyûnum rica eylediği sonraki açıklama üzere zapt ettirilmek konusunda" şeklinde özetlenmiştir.

15 numaralı defterde yer alan 88 numaralı diğer bir kayıta³³ Sarıdoğan (Gökçeviran) köy mültezimine Mişa(Yavrugülü) köyü mülteziminin müdahalesi ile ilgili başvuruda da Sarıdoğan (Gökçeviran) köy mültezimi Hüseyin isimli şahıs elindeki senet ile iltizamında olan köyün ürün ve vergilerini kanuna uygun olarak almak istemesine karşın Mişa(Yavrugülü) köyü mülteziminin kanun ve deftere aykırı olarak müdahalesinin önlenmesine yönelik talep yer almıştır. Bu olayda Mişa(Yavrugülü) köyünün mülteziminin reayası ile birlik olup Sarıdoğan köyüne Defter-i Hakani'ye aykırı müdahalede buldukları anlatılmıştır. Bu hüküm "Mültezim tâifesinden Hüseyin -itibarî çoğalsın- gelip Kocaeli sancağında Kandırı nâhiyesine tâbi Sarıdoğan diğer adı Gökcevirân köyü havass-ı hümâyûnum mülhakâtından olduğu defter i hakanide kayıtlı ve malikanelik yönüyle mutasarrıfı tarafından bahsedilen Hüseyin'in iki yüz on yedi senesine hesap edilerek senetli elinde ve iltizamında olmakla bahsedilen köyü defter-i hakani gereğince serbestiyet üzere zapt ve elde edilen ürün ve rüsûmunu Kanun ve defter gereğince almak istediğinde dışarıdan karışılmak icâb etmez iken İrad-ı cedid i hümâyûnum tarafından zapt olunan timar köylerinden yine Kandırı nahiyesine tabi Kaymas ve Mişa diğer adı Yavru güli diye kayıtlı köyleri mültezimleri olan kimseler zapta kanaat etmeyip reayaları ile ağız birliği ederek bahsedilen Sarıdoğan köyüne Defter-i Hakani'ye aykırı fuzuli müdahale ile ahali ve

³³ 15/33/88 Mültezim tâifesinden Hüseyin zide kadruhû gelüp Kocaeli sancağında Kandırı nâhiyesine tâbi' Sarıdoğan nâm-ı diğer Gökcevirân karyesi havass-ı hümâyûnum mülhakâtından olduğu defter-i hâkânide mukayyed ve ber vech-i mâlikâne mutasarrıfı tarafından mezkûr Hüseyin'ün iki yüz on yedi senesine mahsûben bâ temessük uhde [vü] iltizâmında olmağla karye-i mezbûreyi ber müceb-i defter-i hâkânî serbestiyet üzere zapt ve vâkı' olan mahsûl ü rüsûmünü kânûn u defter mücebince ahz ü kabz murâd eyledükde dahl olunmak icâb itmez iken İrad-ı cedid-i hümâyûnum tarafından zapt olunan timar karyelerinden yine Kandırı nâhiyesine tâbi' Kaymas ve Mişa nâm-ı diğer Yavru güli diyü mukayyed karyeleri mültezimleri olan kimesneler zabta kanâ□at itmeyüp re□âyaları ile yekdil olarak mârrü'z-zikr Sarıdoğan karyesine hilâf-ı defter-i hâkânî fuzûlî müdâhale birle ahâli vü re-âyâlarından ba□ızları ahz ü habs ve tecrim ile perâkende vü perîşâniyyetlerine bâ□is ve hâss-ı mezbûr hâsîlâtınun kesr ü noxsân terettübüne bâdi oldukların bildürüp karye-i Sarıdoğan nâm-ı diğer Gökcevirân el-mezbûr ber müceb-i defter-i hâkânî serbestiyet üzere havass-ı hümâyûnum tarafından mültezimi merkûma zapt ve vâkı' olan mahsûl ü rüsûm kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itdürilüp zikr olunan Kaymas ve Mişa karyelerinin mültezim ve ahâli vü re-âyâlarını ol vechile bir dürülü hilâf-ı defter-i hâkânî dahl ü ta'arruz ve nizâ' itdürilmemek bâbında hükm-i hümâyûnum recâ ve Defterhâne-i âmîremde mah mahfûz rûznâmçe-i hümâyûn ve defter-i icmâl ve mufassala mürâcâ'at olındukda Kandırı nâhiyesine tâbi' on beş nefer re-âyâ ve dokuz hâric re-âyâ ile karye-i Sarıdoğan nâm-ı diğer Gökcevirân ve hâsılı tahtında resm-i çift ve hinta ve mahlût ve bâd-ı hevâ ma'a deştbanî yekûn mâ gayrihî yedi bin akçe yazı ile defter-i mufassalda muharrir kalemiyle tahrîr ve defter-i icmâlde havass-ı hümâyûn mülhakâtından olmak üzere tahrîr-i defter olmuşdur ve yine nâhiye-i mezbûra tâbi' yüz üç nefer re-âyâ ve on üç nefer hâric re-âyâ ile karye-i Kaymas ve hâsılı tahtında resm-i çift ve hinta ve mahlût ve bâd-ı hevâ ve arsiyye yekûn ma'a gayrihî bin akçe yazı ile defter-i mufassalda muharrir kalemiyle tahrîr ve defter-i icmâlde yazı-yı mezkûresiyle birikdirilüp yekûn ma'a gayrihî on beş bin iki yüz yetmiş dört akçe yazı ile an ze'âmet diyü bir icmâl ve icmâl-i mezbûrun beş bin akçesi eyâlet-i Cezâyir'ün defteri çavûşlarından Halil veled-i Mehmed'ün kaydında iken nâmevcûdından timar-ı mezbûr İrad-ı cedid hazinesinden zapt olduğunu müş'ir iki yüz altı târihinde ilm ü haber kâimesi mahfûzdur bâkisi müşterikleri kaydarındadır ve yine nâhiye-i mezbûra tâbi' on yedi nefer re-âyâ ve altı hâric re-âyâ ile karye-i Mişa nâm-ı diğer Yavru güli ve hâsılı tahtında resm-i çift ve hinta ve mahlût ve bâd-ı hevâ ve cürm ü cinâyet ma'a resm-i arûs ve tapu-yı zemîn ve deştbanî ve müjdegânî-i abd-i ayak(?) ve câriye ve âsiyâ[b](?) ve gâv ve gayruhû yekûn ma'a gayrihî on bin akçe yazı ile defter-i mufassalda muharrir kalemiyle ol dahi tahrîr ve defter-i icmâlde yazı-yı mezkûresiyle birikdirilüp yekûn ma'a gayrihî otuz bin elli altı akçe an ze'âmet diyü bir icmâl ve icmâl-i mezbûrun on beş bin yigirmi sekiz akçesi Mustafâ veled-i tekâ'üd Müteferrika Mustafâ Silahdâr-ı sadr-ı âlînün kaydında iken bilâ veled fevtinden timar-ı mezbûr iki yüz yedi târihinde İrad-ı cedid hazinesinden zapt olndüğünü müş'ir ilm ü haber kâimesi mahfûzdur bâkisi müşterikleri kaydarındadır ve yine nâhiye-i mezbûra tâbi' kırk nefer re-âyâ ve on üç hâric nefer re-âyâ ile karye-i Çakallar ve hâsılı tahtında resm-i çift ve hinta ve mahlût ve bâd-ı hevâ ma'a deştbanî yekûn ma'a gayrihî üç bin akçe yazı ile defter-i mufassalda muharrir kalemiyle tahrîr ve defter-i icmâlde yazı-yı mezkûresiyle Süllü karyesiyle birikdirilüp yekûn ma'a gayrihî otuz altı bin altı yüz elli akçe ze'âmet diyü ol dahi bir icmâl ve icmâl-i mezbûrun otuz üç bin altı yüz elli akçesi eyâlet-i Cezâyir'ün defteri çavûşlarından Seyyid Selim Hazîne-i hümâyûn veled-i Abdülhalim Serserheng-i hazret-i şehriyârînün bâkisi müşterikleri kaydarındadır bu takdîrce ber muktezâ-yı defter-i hâkânî karye-i Sarıdoğan nâm-ı diğer Gökcevirân el-mezbûrenün mahsûlât ve rüsûmâtı serbestiyet üzere hâss-ı hümâyûndan mutasarrıfı tarafından ve karye-i Kaymas el-mezbûrenün mahsûlât ve rüsûmâtı dahi serbestiyet üzere ve karye-i Mişa nâm-ı diğer Yavru güli el-mezbûrenün mahsûlât ve rüsûmâtı dahi serbestiyet üzere İrad-ı cedid-i hümâyûn hazinesine sâir müşterikleri taraflarından ve karye-i Çakallar el-mezbûrenün mahsûlât ve rüsûmâtı serbestiyet üzere mûmâ ileyh Seyyid Selim Hazîne-i hümâyûn ile sâir müşterikleri taraflarından zapt olunmak iktizâ eylediğün bi'l-fi□ defter emîni olan Hasan dâme mecduhû arz itmeğün arzı mücebince amel olunmak bâbında.(1803).

reyalarından bazıları alınıp hapsedilip, cezalandırılmakla darma dağın ve perişan olmalarına sebep ve bahis konusu hass gelirin çok az olmasına sebep olduklarını bildirip Sarıdoğan köyü ve diğer Gökcevirân defter-i hakani gereğince serbestiyet üzere havass-ı hümayunum tarafından mültezimine zapt ve elde edilen ürün ve vergi Kanun ve defter gereğince aldırılıp bahsedilen Kaymas ve Mişa köylerinin mültezim ve ahali ve reyalarını o şekilde bir türlü Defter-i Hakani'ye aykırı girişim ve müdahale ettirilmemek konusunda hükmi hümayunum ricâ ve Defterhâne i âmiremde saklı ruznamçe-i hümayûn ve defter i icmâl ve mufassala mürâcaat olduğunda Kandırı nâhiyesine tâbi on beş nefer reâyâ ve dokuz hâric reâyâ ile Sarıdoğan Köyü ve diğer Gökcevirân ve hâsılı altında çift resmi ve buğday ve mahlut ve Bad-ı Heva ile Deştâni toplam mâ gayrihi yedi bin akçe yazı ile defter i mufassalda katip kalemiyle yazılmak ve defter i icmâlde havass ı hümayûn mülhakâtından olmak üzere deftere yazılmıştır. Ve yine bahsedilen nahiyeye tâbi yüz üç nefer reâyâ ve on üç nefer hâric reâyâ ile Kaymas Köyü ve hâsılı altında çift resmi ve buğday karışık ve Bad-ı Heva ve arûsiyye yekûn ma'a gayrihi bin akçe yazı ile defter i mufassalda yazıcı kalemiyle yazılmak ve defter i icmâlde bahsedilen yazıyla biriktirilip yekûn ma'a gayrihi on beş bin iki yüz yetmiş dört akçe yazı ile an ze'âmet diye bir icmâl ve bahsedilen icmâlin beş bin akçesi Cezâyir Eyaleti'nin defteri çavûşlarından Mehmed oğlu Halil'in kaydında iken isimli mevcûdından bahsedilen timar İrâd ı cedid hazinesinden zapt olduğunu işaret eden iki yüz altı târihinde ilmühaber kâimesi saklıdır kalanı ortakları kayıtlarındadır ve yine bahsedilen nahiyeye tâbi on yedi nefer reâyâ ve altı hâric reâyâ ile Mişa Köyü ve diğer Yavri güli ve hâsılı altında çift resmi ve buğday ve karışık ve Bad-ı Heva ve cinâyet suçu ile arus resmi ve zemin tapusu ve deştâni ve müjdegâni i abd-i ayak(?) ve câriye ve âsiyâ[b](?) ve gâv ve gayruhû yekûn ma'a gayrihi on bin akçe yazı ile defter i mufassalda yazıcı kalemiyle o dahi yazılmak ve defter i icmâlde bahsedilen yazısı ile biriktirilip yekûn ma'a gayrihi otuz bin elli altı akçe an ze'âmet diye bir icmâl ve bahsedilen icmâlin on beş bin yirmi sekiz akçesi Silahdâr ı sadr ı âli Müteferrikalığından emekli Mustafâ oğlu Mustafa kaydında iken çocuksuz olarak ölümünden bahsedilen Timar iki yüz yedi târihinde İrâd ı cedid hazinesinden zapt olduğunu gösteren ilmühaber kâimesi saklıdır kalanı ortakları kayıtlarındadır ve yine bahsedilen nahiyeye tâbi kırk nefer reâyâ ve on üç hâricu nefer reâyâ ile Çakallar Köyü ve hâsılı altında Çift resmi çift ve buğday ve karışık ve Bad-ı Heva ma'a deştâni yekûn ma'a gayrihi üç bin akçe yazı ile defter i mufassalda yazıcı kalemiyle yazılmak ve defter i icmâl-de bahsedilen yazısıyla Süllü köyüyle biriktirilip toplam ma'a gayrihi otuz altı bin altı yüz elli akçe ze'âmet diye o dahi bir icmâl ve icmâl i mezbûrun otuz üç bin altı yüz elli akçesi Cezâyir Eyaleti'nin defteri çavûşlarından Seyyid Selim Hazine i hümayûn Abdülhalim Serserheng i hazret i şehriyârinin çocukları kalanı ortakları kayıtlarındadır. Bu takdirde defter i hâkâni gereğince Sarıdoğan köyü ve diğer Gökcevirân bahsedilenin ürünât ve rûsumâtı serbestiyet üzere hâss ı hümayûndan mutasarrıfı tarafından ve Kaymas Köyü bahsedilenlerin ürünleri ve rûsumları dahi serbestiyet üzere ve Mişa Köyü ve diğer Yavri güli bahsedilenin ürünleri ve rûsumları dahi serbestiyet üzere İrâd ı cedid i hümayûn hazi-nesiyle sâir müşterikleri taraflarından ve Çakallar Köyü bahsedilenini ürünleri ve rûsumları serbestiyet üzere bahsigeçen Seyyid Selim Hazine i hümayûn ile sâir müşterikleri ta-raflarından zapt olunmak gerektiğinden bil fiil defter emini olan Hasan -şanı yücelsin- arz etmesi üzerine arzı gereğince hareket edilmek konusunda" şeklinde özetlenmiştir.

15 numaralı defterde yer alan 109 no'lu hükümde³⁴ köyü iltizama alan kişiye müdahale eden kişilerin bu saldırılarının önlenmesine yönelik bildirilen karar yer almaktadır. Bu hükümde timar mutasarrıfının

³⁴ 15/42/109 Hadice nâm hâtûn gelüp mezbûrenün bâ hüccet-i şer'iyye vasîsi olduğu oğlu Seyyid Osmân Şâkir nâm sabînün Kocaili sancağında Kandırı nâhiyesinde karye-i Sinânoğlu çiftliği ve gayrıdan sekiz bin dört yüz akçe timar mutasarrıfı Müteferrika Seyyid Osmân'un fevtinden tahmînen beş yaşında oğlu mezbûr Seyyid Osmân Şâkir'e iki yüz on yedi senesi Ramazân'ın on ikinci gününde Kapudân-ı deryâ vezîrüm Gâzî Hüseyin Paşa edâma'llâhu te'âlâ iclâlehû tarafından bir nefer cebelü bedeliyyesiyle tevcih ve hâlâ berât-ı şerîfümle üzerinde olmağla timar-ı mezbûr karyelerini ber müceb-i defter-i hâkâni sabiyy-i mezbûrun vasiyyesi mezkûre tarafından iki yüz on yedi senesine mahsûben bâ temessük mültezimi olan Mir el-Hâcc Ali zide kadruhû zabt ve vâkı' olan mahsûlât ve rûsumâtını kânûn u defter mücebince ahz ü kabz murâd eyledükde âhardan [dahl] olunmak icâb itmez iken ecâni ve ashâb-ı agrâzdan ba'zı kimesneler zabtına ve vâkı' olan mahsûlât ve rûsumâtının ahz ü kabzına hilâf-ı defter-i hâkâni ve muğâyir-i kânûn fuzûlî müdahale vü nizâ'dan hâli olmadukların bildürüp timar-ı mezbûr karyeleri ber müceb-i defter-i hâkâni sene-i mezkûra mahsûben sabiyy-i mezbûrun vasiyyesi tarafından mültezimi mezkûra zabt ve vâkı' olan mahsûlât ve rûsumât kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itdürülüp ecâni ve ashâb-ı agrâzdan olan kimesneleri hilâf-ı defter-i hâkâni ve muğâyir-i kânûn bir dürlü dahl ü ta'aruz ve nizâ' itdü[ril]memek bâbında hükmi hümayunum recâ ve Defterhâne-i âmiremde mahfûz rûznâmçe-i hümayûnuma mürâca'at olındukda vech-i meşrûh üzre olduğu mastûr ve Divân-ı hümayûnumdan kânûnî suâl olındukda timar-ı mezbûr karyeleri ber müceb-i defter-i hâkâni sabiyy-i merkûm tarafından bâ temessük mültezimi mezkûr Hâcî Ali Beğ'e zabt ve iki yüz yedi senesine mahsûben vâkı' olan mahsûlât ve rûsumât kânûn u defter

ölümünden sonra çocuğuna tevcih edilen timar köylerinin ürün ve vergilerinin vasisi olan annesi tarafından kanuna uygun bir şekilde hesap edilerek senetli mültezime verilmesine kanuna aykırı olarak yabancıların müdahalesinin önlenmesine yönelik karar yer almaktadır. Bu başvuruya yönelik karar “ Hatice isimli hâtûn gelip hüccet i şer’iyye ile vasisi olduğu oğlu Seyyid Osmân Şâkir isimli çocuğun Kocaeli sancağında Kandırı nâhiyesinde Sinânoğlu Köyü çiftliği ve gayrıdan sekiz bin dört yüz akçe timar mutasarrıfı Müteferrika Seyyid Osmân’ın ölümünden tahminen beş yaşında oğlu Seyyid Osmân Şâkir’e iki yüz on yedi senesi Ramazân’ının on ikinci gününde Kaptanıderya vezirim Gâzi Hüseyin Paşa -Allah gücünü daim kılsın- tarafından bir nefer cebelü bedeliyyesiyle tevcih ve hâlâ berât ı şerifümle üzerinde olmakla bahsi geçen timar köylerini defter i hâkâni gereğince bahsi geçen çocuğun vasiyyesi olan annesi tarafından iki yüz on yedi senesine hesap edilerek senetli mültezimi olan Mir el Hâcc Ali -İtibarı artsın- zapt ve vaki olan ürünleri ve rüsûmlarını Kanun ve defter gereğince almak istediğinde dışarıdan karışılmak icâp etmez iken yabancı ve kötü niyetli bazı kimseler zaptına ve vaki olan ürünler ve rüsûmların alınmasına Defter-i Hakani’ye aykırı ve yasadışı olarak fuzûli müdâhale ve çekişmeden uzak olmadıklarını bildirip bahsedilen timar köyleri defter i hâkâni gereği bahsedilen seneye hesap edilerek o çocuğun vasiyyesi tarafından bahsedilen mültezime zapt ve vaki olan ürünler ve rüsûmlar Kanun ve defter gereğince aldırılıp yabancı ve kötü niyetli olan kimseleri Defter-i Hakani’ye aykırı ve yasadışı bir türlü girilip müdahale ettirilmemek konusunda hükm i hümâyûnum ricâ ve Defterhâne i âmiremde saklı Ruznamçe-i hümâyûnuma mürâcaat olunduğunda açıklandığı üzere olduğu saklı ve Divân ı hümâyûnumdan kânûnu suâl olunduğunda bahsedilen Timar köyleri defter i hâkâni gereğince bahsedilen çocuk tarafından senetli mültezimi Hâci Ali Beğ’e zapt ve iki yüz yedi senesine hesap edilerek vaki olan ürünler ve rüsûmlar Kanun ve defter gereğince aldırılmak defter i hâkâni gereği ve kânûna uygun olup yabancı ve kötü niyetlilerin müdâ-halesi Defter-i Hakani’ye aykırı ve yasadışı olduğu yazılmakla defter i hâkâni gereğince kanuna uygun davranılmak konusunda.” şeklinde özetlenmiştir.

15 numaralı defterde yer alan 197 no’lu hükümde³⁵ Sahtori isimli köyden tahsili gereken vergileri toplayan vakıf mültezimine yabancı ve kötü niyetli kimseler tarafından kanuna aykırı olarak yapılan lüzumsuz müdahalenin önlenmesine yönelik karar yer almaktadır. Bu karar defterde “Es Seyyid Aziz Beğ gelip Vize sancağında Silivri nâhiyesinde Piri Paşa Vakfı diye yazıldığı mahallin altında Efsando Köyü (?) ve diğer Şahtori Silivri’ye tabi merhum Piri Paşa Vakfı bahsi geçen köyün içinde olan ispençe ve yava ve kaçkun ve beytûlmâl ve kayıp mâlı [ve] mefkûd ve cinâyet suçu vesâir Bad-ı Heva sı ve tayyerâtı ve kalan müteveccihâtı ve bütün Şer’i hukuk ve bütün örfi rüsümüyle her yönüyle serbest olup ellerinde eski sultanlardan mülk Ruznamçe-i hümâyûn ve ahkâm ı şerifeleri olmağın yeni deftere kayıt olundu ve altında altmış beş nefer gebrân reâyâ ve hâsıl ı ispenç ve buğday ve arpa ve bād ı hevâ ve resm i arûsiyye ve yava ve gayruhû ve beytûlmâl ve kayıp mâlı ve zeytin toplam maa gayrihi on üç bin sekiz yüz otuz akçe yazı ile Evkaf defterinde yazıcı kalemiyle yazıldığı defter i hâkânide kayıtlı ve bahsedilen ilgili vakfın yüce berât ile mütevellisi olmakla köyü defter i hâkâni gereği vakıf yönüyle mültezimi olan hâssa hasekilerinden es Seyyid Mustafâ işbu mübarek seneye hesap edilerek zapt ve vaki olan ürünler ve rüsûmları Kanun ve defter gereğince almak istediğinde dışarıdan müdahale edilmek icâp etmez iken yabancı ve kötü niyetli bazı kimseler zaptına ve vaki

mücebince ahz ü kabz itdürilmek muktezâ-yı defter-i hâkâni ve muvâfık-ı kânûn olup ecânib ve ashâb-ı ağrâzun müdâhale[si] hilâf-ı defter-i hâkâni ve muğâyir-i kânûn idüğü tahrir olunmağla defter-i hâkâni mücebince kânûn üzre [amel] olunmak bâbında.

³⁵ 15/80/197 Es-Seyyid Aziz Beğ gelip Vize sancağında Silivri nâhiyesinde vakf-ı Piri Paşa diyü yazıldığı mahallün tahtında karye-i Efsando(?) nâm-ı diğer Şahtori tâbi’-i Silivri vakf-ı merhûm-ı müşârun ileyh karye-i mezbûrenün içinde vâkı’ olan ispençe ve yava ve kaçkun ve beytûl-mâl ve mâl-ı gâib [ve] mefkûd ve cürm [ü] cinâyet vesâir bād-ı hevâsı ve tayyerâtı ve bâkî müteveccihâtı ve bî’l-cümle hukûk-ı şer’iyye ve kâffe-i rüsûm-ı örfiyye-siyle min küllî’l-vücûh serbest olup ellerinde selâtin-i mâziyyeden mülknâme-i hümâyûn ve ahkâm-ı şerifeleri olmağın defter-i cedide kayd olındı ve tahtında altmış beş nefer gebrân re-âyâ ve hâsıl-ı ispenç ve hinta ve şa’ir ve bād-ı hevâ ve resm-i arûsiyye ve yava ve gayruhû ve beytûl-mâl ve mâl-ı gâib ve zeytun yekûn ma’a gayrihi on üç bin sekiz yüz otuz akçe yazı ile defter-i evkâfda muharrir kalemiyle tahrir olındığı defter-i hâkânide mukayyed ve mûmâ ileyh vakf-ı mezbûrun bâ berât-ı âlişân mütevellisi olmağla karye-i mezbûri ber müceb-i defter-i hâkâni cânib-i vakf mültezimi olan hâssa hasekilerinden es-Seyyid Mustafâ zide kadruhû işbu sene-i mübârekeye mahsûben zabt ve vâkı’ olan mahsûlât ve rüsûmâtını kânûn u defter mücebince ahz ü kabz murâd eyledükde âhardan dahl olunmak icâb itmez iken ecânib ve ashâb-ı ağrâzdan ba’zı kimesneler zabtına ve vâkı’ olan mahsûlât ve rüsûmâtının ahz ü kabzına hilâf-ı defter-i hâkâni ve muğâyir-i kânûn fuzûli müdâhale vü nizâ’dan hâli olmadıkların bildürüp karye-i mezbûr ber müceb-i defter-i hâkâni cânib-i vakfdan mültezimi mezkûra sene-i merkûma mahsûben zabt ve vâkı’ olan mahsûlât ve rüsûmât kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itdirilüp ecânibden bir ferdi hilâf-ı defter-i hâkâni ve muğâyir-i kânûn dahl ü ta’arruz itdürilmemek bâbında hükm-i hümâyûnum recâ ve Defterhâne-i âmiremde mahfûz defter-i evkâfa mürâca’at olındukda vech-i meşrûh üzre oldığı mastûr u mukayyed bulunmağın defter-i hâkâni mücebince kânûn üzre amel olunmak bâbında.(1803).

olan ürünler ve rüsûmâtın alınmasına Defter-i Hakani'ye aykırı ve yasadışı fuzûli müdâhale ve çekişmeden uzak olmadıklarını bildirip bahsedilen köy defter i hâkâni gereği vakıf yönünden mültezime bahsedilen seneye hesap edilerek zapt ve vaki olan ürünler ve rüsûmlar Kanun ve defter gereğince aldırılıp yabancı bir kimseyi Defter-i Hakani'ye aykırı ve muğâyir i kânûn müdahale ettirilmemek konusunda hükm i hümâyûnum riecâ ve Defterhâne i âmiremde saklı Evkaf Defterine mürâcaat olundukda açıklandığı üzere yazılı ve kayıtlı bulunmağın defter i hâkâni gereğince kanuna uygun davranılmak konusunda." şeklinde özetlenmiştir.

15 numaralı defterde yer alan 216 no'lu hükmün³⁶ yine mültezimin vergi tahsiline müdahalesinin önlenmesine yönelik olduğu görülmektedir. Şahtori isimli köyü iltizama alan mültezimin vergi tahsiline müdahale eden yabancı şahısların kanuna aykırı bu müdahalesinin önlenmesi ve kanuna uygun hareket edilmesi gerektiği bildirilmiştir. Bu hükmün defterdeki kaydı "Ulu Müderrislerden Eşrafzâde Seyyid Mir Aziz -İlmi çoğalsın- ide ilmuhû nun Südde i saâdetüme takdim eylediği bir kıta dilekçesinde evlâdiyyet ve meşrûtiyyet üzere yüce berâtımla mütevellisi olduğu cediti eski veziriazam merhum Piri Paşa evkâfı köylerinden Vize sancağında Silivri nâhiyesine tâbi Efsando(?) diğer adı Şahtori isimli köyü bahsedilen Vakıf tarafından senetli mültezimi olan hâssa hasekilerinden es Seyyid Mustafâ Haseki bu mübârek seneye hesap edilerek defter i hâkâni gereğince zapt ve elde edilen ürün ve rüsûmunu Kanun ve defter gereğince almak istediğinde müdahale olunmak gerekmezken yabancı ve kötü niyetli isimleri belli kimseler zaptına ve vaki olan ürünler ve rüsûmların alınmasına Defter-i Hakani'ye aykırı ve yasadışı fuzûli müdâhale ve te'addiden uzak olmadıklarını bildirip bahsedilen köy defter i hâkâni gereği bahsedilen vakıf tarafından mültezime ilgili seneye hesap edilerek zapt ve elde edilen ürün ve rüsûm Kanun ve defter gereğince aldırılıp yabancıları Defter-i Hakani'ye aykırı ve yasadışı bir türlü müdahale ettirilmemek konusunda yüce emrim yayını dilemek ve Defterhâne i âmiremde saklı evkaf defterine mürâcaat olunduğunda Silivri nâhiyesine tâbi merhûm Piri Paşa Vakfı diye yazıldığı yerin altında altmış beş nefer reâyâ ile Efsando köyü diğer ismi Şahtori Bahsedilen Vakıf bahsi geçen köyün içinde vaki olan ispençe ve yava ve kaçkun ve beytü'l mâl ve mâl ı gâib ve mâl ı mefkûd ve cürm [ü] cinâyet ve gallât vesâir bâd ı hevâ ve tayyârât ve bâki mü-teveccihâtı ve bi'l cümle hilâf ı şer'iyye ve kâffe i örfiyyesiyle maktû'u'l kadem ve mefrûzü'l kalem serbest olup selâtin i mâziyyeden mülkisimlie i hümâyûnları olmağın yeni deftere kaydolundu ve hâsılı altında ispenç ve buğday ve arpave resm i dönüm i bâğât yekûn ma'a gayrihi on üç bin sekiz yüz akçe yazı ile defter i evkâfda yazıcı kalemiyle yazıldığı yazılı ve Divân ı hümâyûnumdan kânûnu sorulunca bahsedilen köy Defter i hâkâni gereğince vakıf mütevellisi tarafından senetli mültezime zapt ve elde edilen ürün ve rüsûm Kanun ve defter gereğince alınmmak defter i hâkâni ve kânûn gereği olup yabancı ve kötü niyetlilerin müdâhalesi Defter-i Hakani'ye aykırı ve yasadışıdır diye yazılmakla defter i hâkâni gereğince kânûna uygun davranılmak konusunda." şeklinde özetlenebilir.

³⁶ 15/90/216 Müderrisîn-i kirâmdan eşrafzâde Seyyid Mir Aziz zide ilmuhûnun Südde-i sa'âdetüme takdim eylediği bir kıta arz-ı hâlinde evlâdiyyet ve meşrûtiyyet üzere berât-ı şerif-i âlişânımla mütevellisi olduğu cediti vezir-i a'zam-ı esbak müteveffâ Piri Paşa evkâfı karyelerinden Vize sancağında Silivri nâhiyesine tâbi Efsando(?) nâm-ı diğer Şahtori nâm karyeyi vakf-ı müşârun ileyh tarafından bâ temessük mültezimi olan hâssa hasekilerümnden es-Seyyid Mustafâ Haseki zide kadruhü işbu sene-i mübârekeye mahsûben ber müceb-i defter-i hâkâni zabt ve vâkı' olan mahsûl ü rüsûmını kânûn u defter mücebince ahz ü kabz murâd eyledükde dahl olunmak icâb ve iktizâ itmez iken ecâ nib ve ashâb-ı âğrâzdan ma'lûmu'l-ism kimesneler zabtına ve vâkı' olan mahsûlât ve rüsûmâtınun ahz ü kabzına hilâf-ı defter-i hâkâni ve muğâyir-i kânûn fuzûli müdâhale vü te'addiden hâli olmadukların bildürüp karye-i mezbûr ber müceb-i defter-i hâkâni vakf-ı müşârun ileyh tarafından mültezim-i mezkûra sene-i merkûma mahsûben zabt ve vâkı' olan mahsûl ü rüsûm kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itdürülüp ecâ nibden olan mezkûrları hilâf-ı defter-i hâkâni ve muğâyir-i kânûn bir dürlü dahl ü ta'arruz itdürilmemek bâbında emr-i şerifüm sudürünü istid'â ve Defterhâne-i âmiremde mahfûz defter-i ev evkâfa mürâca'at olundukda Silivri nâhiyesine tâbi vakf-ı merhûm Piri Paşa diyü yazıldığı mahallün tahtında altmış beş nefer re'âyâ ile karye-i Efsando(?) nâm-ı diğer Şahtori vakf-ı müşârun ileyh karye-i mezbûrenün içinde vâkı' olan ispençe ve yava ve kaçkun ve beytü'l-mâl ve mâl-ı gâib ve mâl-ı mefkûd ve cürm [ü] cinâyet ve gallât vesâir bâd-ı hevâ ve tayyârât ve bâki müteveccihâtı ve bi'l-cümle hilâf-ı³⁶ şer'iyye ve kâffe-i örfiyyesiyle maktû'u'l-kadem ve mefrûzü'l-kalem serbest olup selâtin-i mâziyyeden mülknâme-i hümâyûnları olmağın defter-i cedide kayd olındı ve hâsılı tahtında ispenç ve hinta ve şa'ir ve resm-i dönüm-i bâğât yekûn ma'a gayrihi on üç bin sekiz yüz akçe yazı ile defter-i evkâfda muharrir kalemiyle tahrir olduğu mastur ve Divân-ı hümâyûnumdan kânûnu suâl olundukda karye-i mezbûre ber müceb-i defter-i hâkâni vakf-ı mezbûr mütevellisi mezkûr tarafından bâ temessük mültezimi mezkûra zabt ve vâkı' olan mahsûl ü rüsûm kânûn u defter mücebince ahz ü kabz olunmak muktezâ-yı defter-i hâkâni ve muvâfık-ı kânûn olup ecâ nib ve ashâb-ı âğrâzun müdâhalesi hilâf-ı defter-i hâkâni ve muğâyir-i kânûndur diyü tahrir olunmağla defter-i hâkâni mücebince kânûn üzere amel olunmak bâbında.(1803).

15 numaralı defterdeki 251 numaralı hükümde³⁷ müderris Mehmet Arif isimli şahsın maaş karşılığı kendisine tahsis edilmiş olan adı geçen vakfın mukataasından Silivri ve çevre köyleri bir kısmını peşin ve bir kısmını taksitle ödemek üzere mühürlü senet ile iltizama aldığı ve elde edilen ürün ve vergilere yabancı kimsenin müdahale ettirilmemesi gerektiği belirtilmiştir. Bu hükmü “Terkîn Vize sancağı, Silivri nâibiyle önce bahsedilen vakıf mukâta’a köylerinin tâbi olduğu kazâ ve nahiyelerin Kadı ve Naiplarına hüküm: Âsitâne i saâdetümde vaki merhûm Ebu-’l feth Sultân Mehmed Hân vakfının mukâbele i nân rûzname[ci]si ulu müderrislerden Mehmed Ârif ber vech i ma’âş kendine tahsis olunan vakf ı mezbûr mukâtaâtdan Silivri ve çevresi köylerini iki yüz on sekiz senesi Mart’ı başından Şubat’ı sonuna değin zapt eylemek üzere mültezim tayfasından (boş) -itibarı artsın- a eski senesi on beş bin guruşa ilzâm ve o dahi iltizâm ve kabûl ve iltizam bedelinden fakat sekiz bin guruş peşinen alıp kalan yedi bin guruşu taksit ile edâ ve teslim itmek şartıyla eline zaptı için mühürlü ve yürürlükte verildiği bildirilip ve bahsedilen mukataa köyleri senet gereğince bahsedilen seneye hesap edilerek kendine zapt ve elde edilen ürün ve rûsûmu Kanun ve defter gereğince aldirılıp yabancı bir kimseyi senet dışı bir tdürlü müdahale ettirilmemek konusunda yüce emrim yayınını dilemek ve açıklandığı üzere zapt ettirilmek konusunda.” şeklinde özetleyebiliriz.

15 numaralı defterde yer alan 294³⁸ numaralı hüküm özetinde Yoros nahiyesine bağlı Çıldır köyü ile Gebze nahiyesindeki Özbek mezrasını müşterek olarak iltizamına alan mültezimlerin Özbek mezrasından vergi tahsiline kendi sorumluluğunda olduğu iddiasıyla karşı çıkan şahsın müdahalesinin önlenmesine dair olduğunu görmekteyiz. Bu hüküm ise “Mültezim tâifesinden Hüseyin isimli kimse gelip Kocaeli sancağında İznikmid nâhiyesinde Kebâbcılar(?) isimli köy ve diğerlerinden ye-dişer bin ikişer yüz altmış dokuzar akçe

³⁷ 15/102/251 Terkin Vize sancağında vâkı’ Silivri nâibiyle zikri âti vakf mukâta’a karyelerinin tâbi’ olduğu kazâ ve nevâhînin kuzât ve nüvvâbına hüküm: Âstâne-i sa’âdetümde vâkı’ merhûm ve mağfûrun leh Ebu-’l-feth Sultân Mehmed Hân-ı Gâzî tâbe serâhu vakfının bâ mukâbele-i nân rûznâmçe[ci]si müderris’in-i kirâmdan Mehmed Ârif zide ilmuhu ber vech-i ma’âş kendüye tahsis olunan vakf-ı mezbûr mukâta’âtdan Silivri ve tevâbi’i mukâta’ası karyelerini iki yüz on sekiz senesi Mart’ı ibtidâsından Şubat’ı gâyetine değin zapt eylemek üzere mültezim tâifesinden (boş) zide kadruhüya sene-i sâbıkı on beş bin guruşa ilzâm ve ol dahi iltizâm ve kabûl ve bedel-i iltizâmından fakat sekiz bin guruş peşinen ahz ve bâki yedi bin guruşu taksit ile edâ vü teslim itmek şartıyla yedine zabtıyçün memhûr ve ma’ mülün bih temessük i’ tâ olındığın inhâ ve mukâta’a-i mezbûr karyeleri ber mücebi temessük sene-i mezbûra mahsûben kendüye zapt ve vâkı’ olan mahsûl ü rûsûmî kânûn u defter mücebine ahz ü kabz itdürilüp ecânbiden bir kimesneyi muğâyir-i temessük bir dârlü dahl ü ta’arruz itdürilmemek bâbında emr-i şerîfüm sudûrını istid’â itmeğın vech-i meşrûh üzere zapt itdürilmek bâbında.(1804).

³⁸ 15/120/294 Gekbuze kazâsı nâibine hüküm: Mültezim tâifesinden Hüseyin nâm kimesne gelüp Kocaeli sancağında İznikmid nâhiyesinde Kebâbcılar(?) nâm karye ve gayrıdan yedişer bin ikişer yüz altmış dokuzar akçe başka başka berât-ı âlişânunla mutasarrıf Hüseyin veled-i Mustafâ ve İbrâhîm veled-i Mustafâ ve Ya’kûb veled-i Mustafâ’nun timarları taraflarından iltizâmen (...)ve yine Kebâbcılar(?) el-mezbûre ve gayrıdan beş bin sekiz yüz elli yedi akçe Ahmed veled-i Abdullâh’un timarı ile Yoros nâhiyesinde Çıldır nâm karye ve gayrıdan üç bin yüz otuz iki akçe el-Hâcc Veliyyüddîn’un timarı İrâd-ı cedid-i hümâyûnum hazînesinden zapt olunmuş olmağla ol iki aded timarı dahi İrâd-ı cedid-i hümâyûn tarafından on yedi ve on sekiz senelerine mahsûben kezlâk iltizâm ve uhdesinde olmağla timar-ı mezbûrlar mülhakâtından Gekbuze nâhiyesine tâbi’ mezra’a-i Özbek der nezd-i karye-i Kamerlü hâricden zirâ’at iderler diyü mukayyed mezra’ayı ber mücebi defter-i hâkânî sipâhiyyûn-ı merkûmün ve İrâd-ı cedid-i hümâyûnum hazînesi tarafından sene-i mezbûra mahsûben zapt ve vâkı’ olan mahsûlât ve rûsûmâtını kânûn u defter mücebine ahz ü kabz itmek murâd eyledükde dahl olunmak icâb itmez iken Âstâne-i Kartallı Selim Ağa dimeğle arif kimesne mezra’a-i mezbûre benüm uhde-i iltizâmındur diyü hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn ve bilâ sened iki yüz on yedi senesine mahsûben zapt ve bin beş yüz yetmiş beş guruşluk mahsûlât ve rûsûmâtını teğallûben ahz ve ol vehile gadr-ı küllî eylediğın bildürüp mezra’a-i mezbûr ber mücebi defter-i hâkânî sene-i mezbûra mahsûben mültezim-i merkûma zapt ve vâkı’ olan mahsûlât ve rûsûmât kânûn u defter mücebine ahz ü kabz itdürilüp mezbûr Selim’i hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn bir dârlü dahl ü ta’arruz ve nizâ’ itdürilmeyüp men’ u def’ ve fuzûlî ahz eylediği mahsûl ü rûsûm her ne ise ma’rifet-i şer’le istirdâd olunmak bâbında emr-i şerîfüm sudûrını istid’â ve DeFTERHANE-i âmiremde mahfûz rûznâmçe-i hümâyûn ve defter-i mufassalda mürâca’at olındukda Gekbuze nâhiyesine tâbi’ beş nefer re’âyâ ile mezra’a-i Özbek der nezd-i karye-i Kamerlü hâricden zirâ’at iderler ve hâsılı hınta ve resm-i çift ve hınta ve şâ’ir yekûn ma’a gayrihi iki yüz akçe yazı ile defter-i mufassalda muharrir kalemiyle tahrîr ve defter olunmuşdur mezra’a-i mezbûrenün temâm yazusuyla Yoros nâhiyesine tâbi’ Çıldır karyesiyle birikdirilüp ma’a gayrihi on beş bin iki yüz otuz bir akçe yekûnından on bin beş yüz otuz üç akçe ifrâz birle birikdirilüp yigirmi üç bin üç yüz on beş akçe yekûnından gayr-ı ez bozındı beş bin sekiz yüz yigirmi üç akçesi Tekâ’üd Ahmed veled-i Abdullâh’un kaydında iken fevtinden timar-ı mezbûr İrâd-ı cedid hazînesinden zapt olunmuşdur ve yine yekûn-ı mezbûrun ez³⁸ gayr-ı ez bozındı ol mikdâr akçesi Hüseyin veled-i Mustafâ Çavûş’un ve ol mikdârı İbrâhîm veled-i Mustafâ Çavûş’un ve ol mikdârı Ya’kûb veled-i Mustafâ’nun kaydarındadır on beş bin iki yüz otuz bir akçe yekûnından bozındı olmak üzere iki bin üç yüz kırk dokuz akçesi ifrâz olup yedi yüz seksen üç akçesi Hüseyin veled-i Mustafâ Çavûş’un ve ol mikdârı İbrâhîm veled-i Mustafâ Çavûş’un ve ol mikdârı Ya’kûb veled-i Mustafâ’nun kaydarındadır ve yine yekûn-ı mezbûrun iki bin üç yüz kırk dokuz akçesi dahi ifrâz birikdirilüp yekûn ma’a gayrihi üç bin yüz otuz iki akçesi bozındı an ze’âmet olmak üzere el-Hâcc Veliyyüddîn veled-i Ali’nün kaydında iken timar-ı mezbûr İrâd-ı cedid hazînesinden zapt olunmuşdur bu takdîrce ber muktezâ-yı defter-i hâkânî sâlifü’z-zikr Özbek der nezd-i karye-i Kamerlü mezra’asının mahsûlât ve rûsûmâtı İrâd-ı cedid-i hümâyûn hazînesi ile Hüseyin veled-i Mustafâ Çavûş ve İbrâhîm veled-i Mustafâ Çavûş ve Ya’kûb veled-i Mustafâ’nun taraflarından herkesün berâtları yazularına göre zapt eylemeleri iktizâ eylediğın bi’l-fi’l defter emîni olan Mehmed Râşid dâme mecdühü ba’de’l-arz husûs-ı mezbûr e’âzım-ı ricâl-i Devlet-i aliyyemden aliyyemden Şikk-ı sâni ve İrâd-ı cedid-i hümâyûnum defterdârı el-Hâcc İbrâhîm Reşid dâme mecdühüya havâle olındukda mezra’a-i mezbûrenün sene-i merkûma mahsûben hâsılâtı her ne ise İrâd-ı cedid-i hümâyûnum mültezimi merkûm ile müşterikleri taraflarından zapt ve herkesün berâtları yazularına göre hisselerine isâbet iden mahsûl ü rûsûm tahsil olup âharun bivech müdâhalesi men’ u def’ itdürilmek için emr-i şerîf i’ tâsı iktizâ eylediğini i’ lâm itmeğle i’ lâmu ve defter emîni mûmâ ileyhün arzı mücebine amel olunmak bâbında. (1804).

başka başka yüce berâtımla mutasarrıf Mustafa oğlu Hüseyin ve Mustafa oğlu İbrâhim ve Mustafa oğlu Yaküb'un timarları taraflarından iltizâmen (...)ve yine Kebâbcılar(?) el-mezbûre ve gayrıdan beş bin sekiz yüz elli yedi akçe Abdullah oğlu Ahmed'in timarı ile Yoros nâhiyesinde Çıldır isimli köy ve gayrıdan üç bin yüz otuz iki akçe el Hâcc Veliyyüddin'ün timarı İrâd ı cedid i hümâyûnum hazinesinden zapt olunmuş olmakla o iki aded timarı dahi İrâd ı cedid i hümâyûn tarafından on yedi ve on sekiz senelerine hesap edilerek kezâ iltizâm ve uhdesinde olmakla bahsedilen timarlar mül-hakâtından Gekbuze nâhiyesine tâbi Özbek mezrası Kamerlü köyü nezdinde hâriçten zirâat ederler diye kayıtlı mezraayı Defter i hâkâni gereğince bahsedilen sipâhiler ve İrâd ı cedid i hümâyûnum hazinesi tarafından bahsedilen edilerek zapt ve vaki olan ürünler ve rüsûmlarını Kanun ve defter gereğince almak istediğinde müdahil olunmak gerekmez iken Âsitâneli Kartallı Selim Ağa diye bilinen kimse bu mezraaya benim kullanımımdadır diye Defter-i Hakani'ye aykırı ve yasadışı ve senetsiz olarak iki yüz on yedi senesine hesap edilerek zapt ve bin beş yüz yetmiş beş gurusluk ürünler ve rüsûmlarını zorla almak ve o şekilde kötülük eylediğini bildirip bu mezraya defter i hâkâni gereği bahsedilen seneye hesap edilerek mültezime zapt ve vaki olan ürünler ve rüsûmlar Kanun ve defter gereğince aldırılıp zorba Selim'i Defter-i Hakani'ye aykırı ve yasadışı bir türlü müdahale ve çekişme ettirilmeyip engellenmek ve fuzûli aldığı ürün ve rüsûm her ne ise kanun yoluyla geri alınmak konusunda yüce emrim yayımını dileyen ve Defterhâne i âmiremde saklı Ruznamçe-i hümâyûn ve defter i mufassalda mürâcaat olunduğunda Gekbuze nâhiyesine tâbi beş nefer reâyâ ile Özbek mezraası Kamerlü köyü nezdinde dışarıdan zirâat ederler ve hâsılı buğday ve resm i çift ve buğday ve arpa yekûn ma'a gayrihi iki yüz akçe yazı ile defter i mufassalda yazıcı kalemiyle yazılmış ve defter olunmuştur bahsi geçen mezraanın tamâm yazısıyla Yoros nâhiyesine tâbi Çıldır köyüyle biriktirilip ma'a gayrihi on beş bin iki yüz otuz bir akçe toplamından on bin beş yüz otuz üç akçe ayrılıp ve biriktirilip yirmi üç bin üç yüz on beş akçe toplamından gayr-ı ez bozındı beş bin sekiz yüz yirmi üç akçesi Abdullah oğlu emekli Ahmed'in kaydında iken ölümünden timarı İrâd ı cedid hazinesinden zapt olunmuştur ve yine bahsedilen toplamın gayr-ı ez bozındı o mikdâr akçesi Mustafa Çavuş oğlu Hüseyin'in ve o miktârı Mustafa Çavuş oğlu İbrahim'in ve o miktârı Mustafa oğlu Yaküb'un kayıtlarındadır on beş bin iki yüz otuz bir akçe toplamından bozındı olmak üzere iki bin üç yüz kırk dokuz akçesi ayrılıp yedi yüz seksen üç akçesi Mustafa Çavuş oğlu Hüseyin'in ve o mikdârı Mustafa Çavuş oğlu İbrahim'in ve ol mikdârı kayıtlar Mustafa oğlu Yaküb'un kayıtlarındadır ve yine yekûn ı mezbûrun iki bin üç yüz kırk dokuz akçesi dahi ayrıca biriktirilip toplam ile gayrihi üç bin yüz otuz iki akçesi bozındı an zeâmet olmak üzere Ali oğlu Hacı Veliyyüddin'in kaydında iken timar ı mezbûr İrâd ı cedid hazinesinden zapt olunmuştur bu takdirce defter i hâkâni gereğince bahsedilen Özbek Kamerlü köyü nezdindeki mezraanın ürün ve rüsûmları İrâd ı cedid i hümâyûn hazinesi ile Mustafa Çavuş oğlu Hüseyin'in ve Mustafa Çavuş oğlu İbrahim'in ve Mustafa oğlu Yaküb'un taraflarından herkesin berâtları yazılarına göre zapt eylemeleri gerektiği defter emini olan Mehmed Râşid dâme dilekçe sonrası bahis konusu Devlet i aliyemin ileri gelenlerinden Şıkk ı sâni ve İrâd ı cedid i hümâyûnum defterdârı el Hâcc İbrâhim Reşid'e havâle olunduğunda bahsedilen mezraanın istenen seneye hesap edilerek hâsılâtı her ne ise İrâd ı cedid i hümâyûnum mültezimi ile ortakları taraflarından zapt ve herkesin berâtları yazılarına göre hisselerine isâbet eden ürün ve rüsûm tahsil olunup ilgisi olmayanların müdahalesi engellenmek için yüce emrim verilmesi gerektiğini ilâm etmekle ilâmı ve defter emini'nin isteği gereğince davranılmak konusunda. “ şeklinde özetlenebilir.

15 numaralı defterde yer alan 376 hüküm³⁹ Gebze nahiyesine tabi Uruz Beği köyü mülteziminin vergi tahsiline müdahale eden aynı nahiyeye tabi Özbek mezrası mülteziminin müdahalesinin önlenmesine dair bir

³⁹ 15/149/376 Merhûm ve mağfûrun leh Ebu'l-feth Sultân Mehmed H□n tâbe serâhu vakfının rûznâmçe kâtibi Mehmed Arif zide mecdühünün müşârun ileyhün evkâfı mukâta'âtından bâ hatt-ı hümâyûn ve bâ berât-ı âlişân ber vech-i te'yid uhdesinde olan mukâta'ası karyelerinden nefsi-Silivri ve tevâbi'i karyelerini bin iki yüz yirmi üç senesi Mart'ı ibtidâsından Şubat'ı gâyetine gelince bi sene kâmilen zabt itmek üzere Osmân nâm kimesneye ilzâm ve merkûm dahi der'uhde ve iltizâm ve yedine memhûr ve ma'mûlun bih temessük virildiği mukaddemâ bâ arz-ı hâl lede'l-inhâ ve'l-istid'â temessük mücebinece zabt itdürilmek bâbında işbu sene-i mübareke evâsit-ı Ramazân'ında emr-i şerifüm sâdır olmuşıdi bu def'a mültezim tâifesinden es-Seyyid Selim zide kadruhûnun rikâb-ı hümâyûnuma takdîm eylediği arz-ı hâlinde mezbûr karyelerini mûmâ ileyh Mehmed Arif sene-i merkûma mahsûben buna der'uhde ve ilzâm ve bu dahi iltizâm ve zabtiyçün yedine memhûr ve ma'mûlun bih temessük virilmişiken merkûm Osmân muahharan temessük i'tâ ve merkûm dahi mücebinece bir kıt'a emr-i âli isdâryla kurâ-i mezbûr zabt ve vâkı' olan mahsûl ü rüsûmü ahz ü kabzına mûmâna'at ve gadr eylediğin inhâ ve kurâ-i merkûmü yedinde olan temessük mücebinece sene-i mezbûra mahsûben merkûm Seyyid Selim'e zabt ve vâkı' olan mahsûl ü rüsûmü kânûn u defter mücebinece ahz ü kabz itdirilüp merkûmun isdâr itdürdiği emrûn kaydî terkîn olmak bâbında hükûm-i hümâyûnum recâ itmeğin merkûm Osmân'a virilen emrûn kaydî terkîn ve merkûm Selim'ün yedine virilen temessük mücebinece zabt itdürilmek fermânun olmağın imdi sen

başvuru ile ilgilidir. Bu hükmü “Merhûm Ebu’l-feth Sultân Mehmed Hân vakfının rûzname kâtibi Mehmed Arif bahsedine evkaf mukâtaâtından hatt-ı hümayûn ve yüce berat ile tarafında olan mukâtaası köylerinden Silivri merkez ve tabi olan köylerini bin iki yüz yirmi üç senesi Mart’ı başından Şubat’ı sonuna gelince senenin tamamında zapt etmek üzere Osmân isimli kimseye ilzâm ve o dahi üstlenme ve iltizâm ve eline mühürlü ve geçerli senet verildiği daha önce gönderilen dilekçe ve senet gereğince zapt ettirilmek konusunda işbu mübârek senede Ramazân’ın ortalarında yüce emrim gelmişti bu defa mültezim tayfasından es-Seyyid Selim – itibarı artsın- rikâb-ı hümayûnuma verdiği dilekçesinde ilgili köylerini bu Mehmed Ârif bahsedilen seneye hesap edilerek buna üstlenme ve ilzâm ve bu dahi iltizâm ve zaptı için eline mühürlü ve geçerli senet verilmişken Osmân sonra senet verme ve bahsedilen dahi gereğince bir kıta yüce emir yazımıyla bahsi ecen köyleri zapt ve elde edilen ürün ve rûsûmun alınmasına zorbalıkla mani olduğu bildirilip ve bahsedilen köyleri elinde olan senet gereğince bahsedilen seneye hesap edilerek bu Seyyid Selim’e zapt ve elde edilen ürün ve rûsûmu kânûn ve defter gereğince aldırılıp bahsedilenin yazdığı emriün kaydı terkedilmek konusunda hüküm-i hümayûnum ricâ itmeğin bu Osmân’a verilen emrin kaydı terkedilmek ve Selim’i eline verilen senet gereğince zapt ettirilmek fermânım olmakla şimdi sen ki mevlânâsın bu Osmân’ın yazdığı emrin kaydı kaldırılıp terkedildiği malûmun olduğunda yazılı olduğu üzere bu köylere mezbûre hesap edilerek mûmâ ileyh tarafından merkûm Selim’e iltizâm ve Selim dahi ilzâm ve zaptı için eline mühürlü ve geçerli senet verilmiş ise elinde olan mühürlü ve geçerli senet gereğince Selim’e zapt ve elde edilen ürün ve rûsûmu kânûn ve defter gereğince aldırıp bu Osmân’ın terkin edilen kayıta dayanarak bir türlü girilip müdahale ettirilmemek konusunda.” şekline ifade edebiliriz. Bu hükümde yine yer ve kişi bilgileri belirtilerek mühürlü ve geçerli senede uygun olarak vergi ve ürünlerin kanuna uygun şekilde toplanmasına silinmiş kayda dayanarak müdahalede bulunanların engellenmesi gerektiği belirtilmiştir.

16 numaralı defterde yer alan 668 no’lu hüküm⁴⁰ Silivri ve bağlı köyleri, mültezimi varken yeni bir senet ile iltizama almak isteyen şahsın kaydının iptaline yöneliktir. Bu hüküm “Merhûm Ebu’l-feth Sultân Mehmed Hân –toprağı nur olsun- vakfının rûzname kâtibi Mehmed Arif merhumun evkâfı mukâtaâtından hatt-ı hümayûn yüce emrimle kendisine verilen mukâtaası köylerinden Silivri merkez ve bağlı köylerini bin iki yüz yirmi üç senesi Mart’ı başından Şubat’ı sonuna gelince senenin tamamında zapt etmek üzere Osmân isimli kimseye ilzâm ve merkûm dahi üstlenme ve iltizâm ve eline mühürlü ve geçerli senet verildiği daha önce dilekçesi üzerine verilen senet gereğince zapt ettirilmek konusunda işbu mübârek senenin Ramazân’ı ortasında yüce emrim gelmişti bu defa mültezim tayfasından es-Seyyid Selim’in rikâb-ı hümayûnuma verdiği dilekçesinde bahsedilen köylerini Mehmed Ârif bahsedilen seneye hesap edilerek buna üstlenme ve ilzâm ve

---

ki mevlânâ-yı mûmâ ileyhsin merkûm Osmân’un isdâr itdürdüğü emriün kaydı ref’ u terkin olduğu malûmun olduğda ber vech-i muharrer kurâ-i merkûmesine mezbûre mahsûben mûmâ ileyh tarafından merkûm Selim’e iltizâm ve merkûm dahi ilzâm ve zabtı için yedine memhûr ve ma’ mûlun bih temessük virilmiş ise yedinde olan memhûr ve ma’ mûlun bih temessük mücebince Selim’e zabt ve vâkı’ olan mahsûl ü rûsûmı kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itdürüp merkûm Osmân’ı kaydı murakkan emr-i merkûma mebnî bir dürlü dahl ü ta’arruz itdürilmemek bâbında. (1804).

⁴⁰ 16/293/668 Merhûm ve mağfûrun leh Ebu’l-feth Sultân Mehmed Hân tâbe serâhu vakfının rûzname kâtibi Mehmed Arif zide mecduhûnun müşârün ileyhün evkâfı mukâtaâtından bâ hatt-ı hümayûn ve bâ berat-ı âlişân ber vech-i te’yid uhdesinde olan mukâta’ası karyelerinden nefsi-i Silivri ve tevâbî’i karyelerini bin iki yüz yirmi üç senesi Mart’ı ibtidâsından Şubat’ı gâyetine gelince bi sene kâmilen zabt itmek üzere Osmân nâm kimesneye ilzâm ve merkûm dahi der’uhde ve iltizâm ve yedine memhûr ve ma’ mûlun bih temessük virildiği mukaddemâ bâ arz-ı hâl lede’l-inhâ ve’l-istid’â temessük mücebince zabt itdürilmek bâbında işbu sene-i mübâreke evâsıt-ı Ramazân’ında emr-i şerîfüm sâdır olmuşıdi bu def’a mültezim tâifesinden es-Seyyid Selim zide kadruhûnun rikâb-ı hümayûnuma takdîm eylediği arz-ı hâlinde mezbûr karyelerini mûmâ ileyh Mehmed Ârif sene-i merkûma mahsûben buna der’uhde ve ilzâm ve bu dahi iltizâm ve zabtı için yedine memhûr ve ma’ mûlun bih temessük virilmişiken merkûm Osmân muahharan temessük itâ ve merkûm dahi mücebince bir kıta emr-i âli isdârıyla kurâ-i mezbûrî zabt ve vâkı’ olan mahsûl ü rûsûmı ahz ü kabzına mûmâna’at ve gadr eylediğinin inhâ ve kurâ-i merkûmı yedinde olan temessük mücebince sene-i mezbûra mahsûben merkûm Seyyid Selim’e zabt ve vâkı’ olan mahsûl ü rûsûmı kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itdürülüp merkûmun isdâr itdürdüğü emriün kaydı terkin olmak bâbında hüküm-i hümayûnum recâ itmeğin merkûm Osmân’a virilen emriün kaydı terkin ve merkûm Selim’ün yedine virilen temessük mücebince zabt itdürilmek fermânım olmağın imdi sen ki mevlânâ-yı mûmâ ileyhsin merkûm Osmân’un isdâr itdürdüğü emriün kaydı ref’ u terkin olduğu malûmun olduğda ber vech-i muharrer kurâ-i merkûmesine mezbûre mahsûben mûmâ ileyh tarafından merkûm Selim’e iltizâm ve merkûm dahi ilzâm ve zabtı için yedine memhûr ve ma’ mûlun bih temessük virilmiş ise yedinde olan memhûr ve ma’ mûlun bih temessük mücebince Selim’e zabt ve vâkı’ olan mahsûl ü rûsûmı kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itdürüp merkûm Osmân’ı kaydı murakkan emr-i merkûmamebnî bir dürlü dahl ü ta’arruz itdürilmemek bâbında. (1808).

bu dahi iltizâm ve zaptı için eline mühürlü ve geçerli senet verilmişken bu Osmân sonradan senet verme ve merkûm dahi gereğince bir kıta yüce emir gelmesiyle bahsedilen köyleri zapt ve elde edilen ürün ve rûsûmun alınmasına zorla mani olmaya çalıştığı bildirilmiş ve bu köyler bahsedilenin elinde olan senet gereğince bahsedilen seneye hesap edilerek Seyyid Selim'e zapt ve elde edilen ürün ve rûsûmu kânûn ve defter gereğince aldırılıp Osman'ın yazdırdığı emrin kaydı terk olunmak konusunda hüküm-i hümayûnum ricâ itmeğin Osmân'a verilen emrin kaydı terk ve Selim'in eline verilen senet gereğince zapt ettirmek fermânım olmakla şimdi sen ki Mevlânâ'sın Osmân'ın yazdırdığı emrin kaydı kaldırılıp terk edildiği malumun olduğunda yazılı olduğu üzere bu köylere mezbûre hesap edilerek Osman tarafından Selim'e iltizâm ve merkûm dahi ilzâm ve zaptı için eline mühürlü ve geçerli senet verilmiş ise elinde olan mühürlü ve geçerli senet gereğince Selim'e zapt ve elde edilen ürün ve rûsûmu kânûn ve defter gereğince aldırılıp Osmân'ın kayıttan terk edilmesi emrine bağlı olarak bir türlü girilip müdahale ettirilmemek konusunda" şeklinde özetlenebilir.

17 numaralı defterde yer alan 78 no'lu hükümde⁴¹ Saruhlar köyü mülteziminin vergi gelirlerine müdahale hususunun ilgili kadılıkta görülmesine dair bir hüküm görmekteyiz. Bu hüküm "Yenice kal'ası muhafızlarından Mehmed Emin oğlu Mustafâ isimli muhafız gelip Kocaeli sancağında Kandırı nâhiyesinde Saruhlar(?) isimli köyden iki bin iki yüz akçe gedik timar ile iki yüz on iki târihi ve Tersâne-i âmirem tarafından veirilen yüce berât ile hâlâ üzerinde olmakla gedik timarı köyünü defter-i hâkânî gereğince iki yüz on sekiz senesinden yirmi dört senesine gelince tarafından senetli mültezimi Abdullâh isimli kimse zapt ve hizmeti karşılığında hak ettiği ürün ve rûsûmu kânûn ve defter gereğince almak istediğinde müdahale olunmak gerekmez iken İznikmid sâkinlerinden Abdi oğlu Mehmed isimli kimse defter-i hâkânî'ye aykırı fuzûli müdâhale ve zorbalıkla senetsiz olarak zapt [ve] hizmeti karşılığında hak ettiği ürününü alıp çok zorbalık yaptığını bildirip sen ki vezirimsin mübâşir marifetiyle defter-i hâkânî gereğince kanunla görülüp hakkı iade etmek konusunda sana hitâben yüce emrim yayınını ricâ gedik timarı açıklandığı üzere tersâne berâtıyla müstahfızın üzerinde olmakla Divân-ı hümayûnumdan gereği sorulduğunda bildirildiği üzere müstahfızın gedik timarı köyünü bahsedilen yıllara hesap edilerek tarafından Abdullâh senetli zapt ve ta'sir etmek istediğinde Abdi oğlu Mehmed senetsiz fuzûli ve zorla zapt hizmeti karşılığında hak ettiği ürününü aldığı ve zorbalık yaptığı vaki ise yargılanmak ve suçu sabit görüldüğünde hak sahibine hakkını iade etmek için mahallinde kanunla cevâb ile(?) yüce emrim verilmesi gerektiği yazılmakla sen ki vezirimsin sadrazamum kâimmakâmı çûhadârları (boş) eliyle yerinde kanunla görülmek konusunda" şeklinde özetlenebilir.

17 numaralı defterde yer alan 123 no'lu hüküm⁴² mukataaları iltizama alan kişinin tahsili gereken vergileri kanuna uygun şekilde tahsil etmesine ve senede aykırı olarak mültezime müdahale edilmemesine dair hüküm görmekteyiz. Hükümün "Hâcegân-ı Divân-ı hümayûnumdan Mehmed Tayfûr mütevellisi olduğu İstanbul'da vaki cennet-mekân merhûm Ebu'l-feth Sultân Mehmed Hân câmi'-i şerif ve hayrât-ı sâiresi evkâfi

⁴¹ 17/35/78 Yenice kal'ası müstahfızlarından Mustafâ veled-i Mehmed Emin nâm müstahfız gelip Kocaeli sancağında Kandırı nâhiyesinde Saruhlar(?) nâm karyeden iki bin iki yüz akçe gedik timar ile iki yüz on iki târihi ve Tersâne-i âmirem tarafından virilen berât-ı âli ile hâlâ üzerinde olmağla gedik timarı karyesini ber müceb-i defter-i hâkânî iki yüz on sekiz senesinden yigirmi dört senesine gelince tarafından bâ temessük mültezimi Abdullâh nâm kimesne zabt ve hizmeti mukâbelesinde müstahkık olduğu mahsûl ü rûsûmu kânûn u defter mücebince ahz itmek murâd eyledükde dahl olunmak iktizâ itmez iken İznikmid sâkinlerinden Abdi oğlu Mehmed nâm kimesne hilâf-ı defter-i hâkânî fuzûli müdâhale ve teğallüben bilâ sened zabt [ve] hudmeti mukâbelesinde müstahkık olduğu mahsûlünü ahz ü kabz idüp gadr-ı külli eylediğin bildürüp sen ki vezîr-i müşârun ileyhysin mübâşir ma'rifetiyle defter-i hâkânî mücebince şer'le görülüp ihkâk-ı hakk olunmak bâbında sana hitâben emr-i şerîfüm sudûrını recâ gedik timar-ı mezbûr vech-i meşrûh üzre tersâne berâtıyla müstahfız-ı merkûmun üzerinde olmağla Divân-ı hümayûnumdan muktezâsı suâl olındukda inhâ olındığı üzre müstahfız-ı merkûmun gedik timarı karyesini sinîn-i mezbûra mahsûben tarafından mezbûr Abdullâh bâ temessük zabt ve ta'sir itmek murâd eyledükde merkûm Abdi oğlu Mehmed bilâ sened fuzûli ve teğallüben zabt hidmeti mukâbelesinde müstahkık olduğu mahsûlünü ahz ü kabz ve gadr eylediği vâkı' ise şer'le ru'yet ve ba'de's-sübüt ihkâk-ı hakk olunmak için mahallinde şer'le cevâbile(?) emr-i şerîfüm i'tâsı iktizâ eylediği tahrîr olunmağla sen ki vezîr-i müşârun ileyhysin sadr-ı a'zamum kâimmakâmı çûkadârlarından (boş) zîde kadruhû mübâşeretiyle mahallinde şer'le görülmek bâbında. (1810).

⁴² 17/58/123 Hâcegân-ı Divân-ı hümayûnumdan Mehmed Tayfûr zîde mecduhû mütevellisi olduğu İstanbul'da vâkı' cennet-mekân firdevs-âşiyân merhûm ve mağfûrun leh Ebu'l-feth Sultân Mehmed Hân tâbe serâhu câmi'-i şerif ve hayrât-ı sâiresi evkâfi mukâ'atından Terkos ve tevâbî'i mukâ'ta'ası karyelerini işbu bin iki yüz yigirmi beş senesi Mart'ı ibtidâsından Şubat'ı gâ'yetine gelinceye değin zabt eylemek üzre kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân (boş) zîde kadruhûya bedel-i ma'lûme mukâ'belesinde ilzâm ve ol dahi iltizâm ve kabûl ve bedel-i ma'lûmeyi temâmen cânib-i vakfa edâ ve teslim itmeğe zabtiyün yedine memhûr ve ma'mûlün bih temessük virildiğin inhâ ve vakf-ı mezbûr karyelerini yedine virilen memhûr ve ma'mûlün bih temessük mücebince sene-i mezbûra mahsûben kendüye zabt ve vâkı' olan mahsûl ü rûsûm kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itdürülüp âhardan hiç ferdi muğ'yir-i temessük dahl ü ta'arruz itdürilmemek bâbında emr-i şerîfüm sudûrını istid'â itmeğin vech-i meşrûh üzre zabt itdürülmek bâbında. (1810).

mukâtaâtından Terkos ve bağı mukâtaası köylerini işbu bin iki yüz yirmi beş senesi Mart'ı başından Şubat'ı sonuna gelinceye değin zapt eylemek üzere seçkin (boş)'a belli bedel ile karşılığında ilzâm ve o dahi iltizâm ve kabûl ve belli bedeli tamâmen vakıf tarafına edâ ve teslim etmekle zaptı için eline mühürlü ve geçerli senet verildiğın yazılı ve vakıf köylerini eline verilen mühürlü ve geçerli senet gereğince bahsedilen seneye hesap edilerek kendine zapt ve elde edilen ürün ve rûsûm kânûn ve defter gereğince aldırılıp dışardan hiç ferdi senet dışı girilip müdahale ettirilmemek konusunda yüce emrim gelmesini dilemesi ve açıklandığı üzere zapt ettirilmek konusunda. " şeklinde ifade edebileceğimiz özetinde ilgili yer şahıs bilgileri ve başvuru gerekçesi ile ilgili bilgileri de edinebilmekteyiz.

18 numaralı defterde yer alan 97 no'lu hüküm⁴³ Aksaldu diğeri adı ile Şahtori köyünün öşür ve diğeri vergilerinin tahsiline engel olan kişilerin müdahalesinin önlenerek mültezimin tahsili gereken vergileri kanuna göre tahsil etmesine dair bir hükmüdür. Bu hükmü de "Temiz kadınlardan Hayrûn'n-nisâ Şerife Fâtıma Hânım -ıffeti ziyade olsun-a gelip Vize sancağında Silivri nâhiyesinde merhûm Piri Paşa Vakfı diye yazıldığı yerin altında altmış beş nefer reâyâ ile Aksaldu Köyü diğeri adı Şahtori merhûm Piri Paşa Vakfı köyünün içinde vaki olan ispençesi ve yavesi ve kaçkını ve beytû'l-mâl ve mâl-ı gâibi ve mâl-ı mefkûd ve cürm ü cinâyeti ve gallâtı vesâir bâd-ı hevâsı ve tayyârâtı ve bâkî müteveccihâtı ve bütün Şer'i hukûk ve kâffe-i rûsûm-ı örfiyyesiyle maktûul-kadem ve mefrûzü'l-kalem serbestlik üzere verilip ellerinde eski hudâvendigârlardan mülkname-i hümâyûn ve ahkâm-ı şerifeleri olmağın yeni deftere kaydolundu ve hâsılı altında ispenç ve buğday ve arpa ve bâd-ı hevâ ve resm-i arûsiyye ve yava ve gayrihi ve beytû'l-mâl ve mâl-ı gâib yekûn ma'a gayrihi on üç bin sekiz yüz otuz akçe yazı ile defter-i evkâfda yazıcı kalemiyle yazıldığı defter-i hâkânide kayıtlı ve Şerife Fâtıma zikrolunan Piri Mehmed Paşa vakfının evlâdiyyet ve meşrûtiyyet üzere yüce beratımla mütevelliyesi olmakla bildirilen Aksaldu diğeri adı Şahtori köyünü serbestiyet üzere bahsedilen vakıf tarafından bi't-tevliye mültezimi olan (boş) isimli kimse defter-i hâkânide gereğince zapt ve defter-i hâkânide yazılı elde edilen ürün ve rûsumunu kânûn ve defter gereğince almak istediğinde dışarıdan müdahale edilmek gerekmez iken sonra bazı kişiler defter-i hâkânî'ye aykırı ve yasadışı olarak zaptına ve ürün ve rûsumunun alınmasına defter-i hâkânî'ye aykırı ve yasadışı fuzûli müdâhaleden uzak olmadıklarını bildirip köye defter-i hâkânide gereğince serbestiyet üzere bahsi geçen vakıf tarafından bi't-tevliye mültezimine zapt ve defter-i hâkânide hâsil yazılan ürün ve rûsûm kânûn ve defter gereğince aldırılıp yabancı olan kimseleri defter-i hâkânî'ye aykırı ve yasadışı bir türlü engel olunmayıp engellenmek konusunda yüce emrim ricâ etmekden dolayı Defterhâne-i âmiremde saklı Vakıf defterine mürâcaat olunduğında açıklandığı üzere olduğu yazılı ve kayıtlı olmağın defter-i hâkânide gereğince kânûna uygun davranılmak konusunda." şeklinde özetlemek mümkündür. Yine hükmün içeriğinde yer şahıs ve gerekçe ile ilgili bilgiler ayrıntılı olarak aktarılmıştır.

18 numaralı defterde yer alan 216 no'lu hüküm⁴⁴ Haslar nahiyesine tabi Paşayığıt köyünü iltizama alan mültezimin vergileri tahsil etmesine mani olan şahısların müdahalesinin önlenmesine dair hüküm "Sen ki

⁴³ 18/51/97 Muhadderâtdan hayrûn'n-nisâ Şerife Fâtıma Hânım zidet iffetuhâ gelüp Vize sancağında Silivri nâhiyesinde vakf-ı merhûm Piri Paşa diyü yazıldığı mahallün tahtında altmış beş nefer re'âyâ ile karye-i Aksaldu nâm-ı diğeri Şahtori vakf-ı merhûm Piri Paşa karye-i mezbûrenün içinde vâkî olan ispençesi ve yavesi ve kaçkını ve beytû'l-mâl ve mâl-ı gâibi ve mâl-ı mefkûd ve cürm ü cinâyeti ve gallâtı vesâir bâd-ı hevâsı ve tayyârâtı ve bâkî müteveccihâtı ve bi'l-cümle hukûk-ı şer'iyye ve kâffe-i rûsûm-ı örfiyyesiyle maktû'ül-kadem ve mefrûzü'l-kalem serbestlik üzere virilüp ellerinde hudâvendigâr-ı esbakdan mülknâme-i hümâyûn ve ahkâm-ı şerifeleri olmağın defter-i cedîde kayd olındı ve hâsılı tahtında ispenç ve hinta ve şa'ır ve bâd-ı hevâ ve resm-i arûsiyye ve yava ve gayrihi ve beytû'l-mâl ve mâl-ı gâib yekûn ma'a gayrihi on üç bin sekiz yüz otuz akçe yazı ile defter-i evkâfda muharrir kalemiyle tahrir olındığı defter-i hâkânide mukayyed ve mûmâ ileyhâ Şerife Fâtıma zikr olunan Piri Mehmed Paşa vakfının evlâdiyyet ve meşrûtiyyet üzere bâ berat-ı âlişân mütevelliyesi olmağla sâlifü'z-zikr Aksaldu nâm-ı diğeri Şahtori karyesini serbestiyet üzere vakf-ı müşârun ileyh tarafından bi't-tevliye mültezimi olan (boş) nâm kimesne ber müceb-i defter-i hâkânide zabt ve defter-i hâkânide hâsil yazılan mahsûl ü rûsûmını kânûn u defter mücebince ahz ü kabz murâd eyledükde hâricden dahl olunmak icâb itmez iken âhar ba'zı kesân hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn zabtına ve mahsûl ü rûsûmunun ahz ü kabzına hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn fuzûli müdâhaleden hâkânî olmadukların bildürüp karye-i mezbûre ber müceb-i defter-i hâkânî serbestiyet üzere vakf-ı müşârun ileyh tarafından bi't-tevliye mültezimi merkûma zabt ve defter-i hâkânide hâsil yazılan mahsûl ü rûsûm kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itdürilüp ecânibden olan kimesneleri hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn bir dürlü dahl ü ta'arruz itdürilmeyüp men' u def' olmak bâbında emr-i şerifüm recâ itmekden nâşi Defterhâne-i âmiremde mahfûz defter-i evkâfa mürâca'at olındukda vech-i meşrûh üzere olduğu mastûr u mukayyed olmağın defter-i hâkânî mücebince kânûn üzere amel olunmak bâbında.(1812).

⁴⁴ 18/110/216 Sen ki mevlânâ-yı mûmâ ileyh İbrâhîm zide ilmuhusun rikâb-ı hümâyûnuma takdim eylediğın ilâmunda mültezim tâifesinden Seferşâh nâm kimesne meclis-i şer'a varup Vize sancağında Hâss nâhiyesinde Sultân Bâyezîd Hân tâbe serâhu diyü yazıldığı mahallde Paşayığıt karyesi Sultân Bâyezîd vakfına [âid] olduğu defter-i hâkânide kayd ve Silivri nâhiyesine tâbi' olup iltizâmen merkûmun

mevlânâ İbrâhim -ilmi artsın- rikâb-ı hümâyûnuma takdim eylediğın ilâmında mültezim tayfasından Seferşâh isimli kimse meclis-i şer' a varıp Vize sancağında Hâss nâhiyesinde Sultân Bâyezid Hân diye yazıldığı mahallde Paşayığit köyü Sultân Bâyezid vakfına [âid] olduğu defter-i hâkânide kayıt ve Silivri nâhiyesine tâbi olup iltizâmen merkûmun uhdesinde olmakla Paşayığit köyü bahsedileni defter-i hâkânî gereğince bahsedilen vakıf tarafından zapt ve elde edilen ürünler ve rûsumlarını kânûn ve defter gereğince almak istediğinde müdahale olunmak gerekmez iken yabancı kimseler defter-i hâkânî'ye aykırı fuzûlî müdâhale ve taarruzdan uzak olmadıklarından bahisle engellenmek konusunda yüce emrim verilmek ricâsına vaki hâli bi'l-iltimâs arz itmekden nâşi Defterhâne-i âmiremde saklı evkaf defterine mürâcaat olunduğunda Hâss nâhiyesine tâbi merhûm Sultân Bâyezid Hân Vakfı diye yazıldığı yerin altında dört nefer reâyâ ve üç zemin ile Paşayığit köyü merhûm Sultân Bâyezid Hân vakfı hâsılı altında buğday ve arpa ve båd-ı hevâ ve resm-i tapu-yı zemin ve gayrihi yekûn ma'a gayrihi sekiz yüz doksan üç akçe yazı ve beraber diğerköyler diye evkaf defterinde yazıcı kalemiyle yazılıp Hâss nâhiyesine tâbi' Sülûkli köyünün yazı yeri Defterhâne-i âmiremde bulunmadığının cevâbı yazılmakla bu takdirce defter-i hâkânî gereğince Paşayığit köyü mezbûrenin ürünler ve resm-i tapu-yı zemin ve diğerkürûmâtı Sultân Bâyezid Hân vakfı tarafından zapt olunmak gerektiği hâlâ rikâb-ı hümâyûnumda defter emini olan Mehmed Ârif arz etmeğın arzı gereğince davranılmak konusunda." olarak özetlenmiştir.

18 numaralı defterde yer alan 219 no'lu hüküm⁴⁵ Haslar nahiyesine tabi İncügez köyünü iltizama alan mültezimin vergileri tahsil etmesine engel olan ve halka zulmeden ehli örf zümresinin müdahale saldırılarının ve teaddisinin önlenmesine dair hüküm. Bu hükmün özeti "Hâssa hasekilerinden Hüseyin Haseki gelip Vize sancağında hâshâ-i İstanbul nâhiyesine tâbi Sultân Bâyezid Hân Vakfı yazıldığı yerin altında mahaller ve yüz yirmi dört neferât müslimân ile İncügez köyü merhûm Sultân Bâyezid Hân vakfı ve hâsılı altında buğday ve arpa ve mukâta'a-i yava ve kaçkun ve cürm-i cinâyet ve beytül-mâl Çanakçı köyü ve Güvendik(?) ve Karasakal ma'a İncügez ve båd-ı hevâ ve resm arûs ve deştânî yekûn ma'a gayrihi on sekiz bin beş yüz elli sekiz akçe yazı ve köyler beraber diğerkâdem diye evkaf defterinde yazıcı kalemiyle yazıldığı defter-i hâkânide kayıtlı İncügez köyü bahsedilenin iltizâmen uhdesinde olup ve bu makûle selâtin-i izâm vakıfları köyleri mefrûzu'l-kalem ve maktû'u'l-kadem min küllî'l-vucûh serbest olmak kânûn-ı mukarrereden olmağla vaki olan resm-i cürm ü cinâyet ve resm-i arûsâne ve kul ve câriye müjdegânesi vesâir båd-ı hevâsına mirmirân ve mirlivâ ve

uhdesinde olmağla karye-i Paşayığit el-mezbûreyi ber müceb-i defter-i hâkânî müşârun ileyh vakfı tarafından zapt ve vâkı' olan mahsûlât ve rûsumunu kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itmek murâd eyledükde dahl ü ta'arruz olunmak icâb itmez iken ecânibden ba'zı kimesneler hilâf-ı defter-i hâkânî fuzûlî müdâhale ve ta'arruzdan hâli olmadıklarından bahisle men' u def'î bâbında emr-i şerifüm virilmek recâsına vâkı' hâli bi'l-iltimâs arz itmekden nâşi Defterhâne-i âmiremde mahfûz defter-i evkâfa mürâca'at olındukda Hâss nâhiyesine tâbi' evkâf-ı merhûm ve mağfûrun leh Sultân Bâyezid Hân aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân diyü yazıldığı mahallün tahtında dört nefer re'âyâ ve üç zemin ile karye-i Paşayığit vakf-ı merhûm Sultân Bâyezid Hân tâbe serâhu ve hâsılı tahtında hınta ve şâ'ir ve båd-ı hevâ ve resm-i tapu-yı zemin ve gayrihi yekûn ma'a gayrihi sekiz yüz doksan üç akçe yazı ve ma'a kurâ-i sâire diyü defter-i evkâfda muharrir kalemiyle tahrir olunup Hâss nâhiyesine tâbi' Sülûkli karyesinin tahriri mahalli Defterhâne-i âmiremde bulunmadığının cevâbı tahrir olunmağla bu takdirce ber muktazâ-yı defter-i hâkânî karye-i Paşayığit el-mezbûrenün mahsûlât ve resm-i tapu-yı zemin ve rûsumât-ı sâiresi müşârun ileyh Sultân Bâyezid Hân tâbe serâhun evkâfı tarafından zapt olunmak iktizâ eylediğın hâlâ rikâb-ı hümâyûnumda defter emini olan Mehmed Ârif dâme mecdühü arz etmeğın arzı mücebince amel olunmak bâbında. (1814).

⁴⁵ 18/112/219 Hâssa hasekilerinden kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân Hüseyin Haseki zide kadruhü gelüp Vize sancağında hâshâ-i İstanbul nâhiyesine tâbi' evkâf-ı Sultân Bâyezid Hân aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân diyü yazıldığı mahallün tahtında mahallât ve yüz yigirmi dört neferât müslimân ile karye-i İncügez vakf-ı merhûm Sultân Bâyezid Hân tâbe serâhu ve hâsılı tahtında hınta ve şâ'ir ve mukâta'a-i yava ve kaçkun ve cürm-i cinâyet ve beytül-mâl karye-i Çanakçı ve Güvendik(?) ve Karasakal ma'a İncügez ve båd-ı hevâ ve resm arûs ve deştânî yekûn ma'a gayrihi on sekiz bin beş yüz elli sekiz akçe yazı ve ma'a kurâ ve mevâdd-ı sâire diyü defter-i evkâfda muharrir kalemiyle tahrir olındığı defter-i hâkânide mukayyed ve karye-i İncügez merkûme mûmâ ileyhün iltizâmen uhdesinde olup ve bu makûle selâtin-i izâm evkâfı karyeleri mefrûzu'l-kalem ve maktû'u'l-kadem min küllî'l-vucûh serbest olmak kânûn-ı mukarrereden olmağla vâkı' olan resm-i cürm ü cinâyet ve resm-i arûsâne ve kul ve câriye müjdegânesi vesâir båd-ı hevâsına mirmirân ve mirlivâ ve mütesellim ve voyvoda vesâir ehli örf tâifesi taraflarından bir vechile dahl ü ta'arruz olunmak icâb itmez iken bu esnâda ehli örf tâifesi taraflarından hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn rûsum-ı serbest vesâir båd-ı hevâsına fuzûlî müdâhale ve re'âyâsını ahz ü habs teklifiyle te'addi ve rencideden hâli olmadıkların bildirüp rûsum-ı serbestiyyesine vesâir båd-ı hevâsına ehli örf tâifesinden olanları hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn dahl ü ta'arruz itdirilmeyüp men' u def' olunmak bâbında emr-i şerifüm sudûrını istid'â itmekden nâşi Defterhâne-i âmiremde mahfûz defter-i evkâfa mürâca'at olındukda vech-i meşrûh üzere oldığı mastûr u mukayyed bulunmağın defter-i hâkânî mücebince kânûn üzere amel olunmak bâbında.(1814).

mütesellim ve voyvoda vesâir ehl-i örf tâifesi taraflarından bir vechile müdahale olunmak geremez iken bu esnâda ehl-i örf tayfası taraflarından defter-i hâkânî'ye aykırı ve yasadışı rüsûm-ı serbest vesâir bâd-ı hevâsına fuzûli müdâhale ve reâyâsını alıp hapis teklifiyle te'addi ve rencideden hâli olmadıklarını bildirip rüsûm-ı serbestiyyesine vesâir bâd-ı hevâsına ehl-i örf tâifesinden olanları defter-i hâkânî'ye aykırı ve yasadışı engel olunmayıp engellenmek konusunda eyüce emrim gelmesini dilemekten dolayı Defterhâne-i âmiremde saklı defter-i evkâfa mürâcaat olduğunda açıklandığı üzere olduğu yazılı ve kayıtlı bulunmağın defter-i hâkânî gereğince kânûna uygun davranılmak konusunda" şeklinde defterde yer almıştır.

19 numaralı defterde yer alan 296 no'lu hüküm⁴⁶ Pendik köyü mültezimine köyün kendi sorumluluğunda olduğunu iddia ederek müdahale eden kişilerin müdahalesinin önlenmesine yönelik bir kayıt mevcuttur. Bu hükmün özeti "Selim isimli kimse gelip Kocaeli sancağında Gekbuze nâhiyesine tâbi Fazlullâh Zaviyesi Evkafı Gekbuze merkezi diye yazıldığı yerin altında Pendik köyü ve hâsılı altında buğday ve arpa ve öşr-i bâğât yekûn ma'a gayrihi altı bin yedi yüz dokuz akçe ma'a kurâ ve diğer maddeler diye evkaf defterinde yazıcı kalemiyle tahrir olduğunda defter-i hâkânide kayıtlı bahsedilen zâviye vakfı mütevellisi Mustafa oğlu Ahmed vakfın köylerinden bildirilen Pendik köyünü işbu mübarek seneye hesap edilerek Selim'e üstlenme ve ilzâm ve eline zaptı için mühürlü ve geçerli senet vermekle Selim dahi Pendik köyünü defter-i hâkânî eline verilen senet gereğince bahsedilen seneye hesap edilerek zapt murâd eylediğinde müdahale olunmak gerekmez iken köy ahâlisinden isimleri belli bazı kimseler köye vakıf mütevellilerinden diğer senet ile bizim elimizdedir diye zaptına muhâlefet eylediklerini bildirip defter-i hâkânî ve elinde olan senet gereğince zapt ve elde edilen ürün ve rüsûm aldırılıp mezbûrların o yönden vaki olan müdâhaleleri engellemek konusunda yüce emrim gelmesini dilemekten dolayı Defterhâne-i âmiremde saklı evkaf defterine mürâcaat olduğunda açıklandığı üzere olduğu yazılı ve kayıtlı olup ancak iltizâmât hakkında geçerli olan nizâma nazaran konu hâlâ Kocaeli sancağı mutasarrıfı olan vezirim Seyyid Hasan Paşa'nın Kapu kethudâsı olan hâcegân-ı Divân-ı hümâyûnumdan ve hâlâ hâssam kassâbbaşısı olan es-Seyyid Ali'ye havâle olundukda bu köyün iltizâmı müşârun ileyh tarafından derdest olunan defterlerde kayıtlı olmadığını ilâm etmekle defter-i hâkânî gereğince ve kânûna uygun davranılmak konusunda." şeklindedir.

3. SONUÇ

İltizam müessesesi vergi toplama yöntemi olarak dönemin şartlarına göre avantajları olan bir yöntem olmak ile birlikte vergi toplama süresinin sınırlı olmasından kaynaklı olarak mültezimlerin kazançlarını arttırma amacıyla reayadan fazla vergi toplama baskı yapma gibi hususlar nedeniyle eleştiriye açık bir unsur olmuştur.

Bu çalışmada yalnızca mültezimlerin vergi tahsil ederken kendilerine yapılan müdahaleye istinaden yaptıkları başvurular ve bu başvurulara istinaden alınan kararlarla ilgili örnekler değerlendirilmiştir. 13-19 Numaralı İstanbul Ahkam Defterleri içinde bu başlık altında toplayabileceğimiz 35 kayıt mevcuttur. Bu

⁴⁶ 19/103/296 Selim nâm kimesne gelüp Kocaeli sancağında Gekbuze nâhiyesine tâbi' evkâf-ı zâviye-i Fazlullâh der nefsi-i Gekbuze diyü yazıldığı mahallün tahtında karye-i Pendik ve hâsılı tahtında hunta ve şâ'ir ve öşr-i bâğât yekûn ma'a gayrihi altı bin yedi yüz dokuz akçe ma'a kurâ ve mevâdd-ı sâire diyü defter-i evkâfda muharrir kalemiyle tahrir olındığı defter-i hâkânide mukayyed ve zâviye-i mezbûre vakfı mütevellisi Ahmed veled-i Mustafâ zîde kadruhû vakf-ı mezbûr karyelerinden mârrü'z-zikr Pendik karyesini işbu sene-i mübârekeye mahsûben mezbûr Selim'e der'uhde ve ilzâm ve yedine zabtiyçün memhûr ve ma' mülün bih temessük i'tâ itmiş olmağla merkûm Selim dahi karye-i Pendik el-mezbûreyi defter-i hâkânî yedine virilen temessük mücebince sene-i mezbûreye mahsûben zabt murâd eyledükde dahl olunmak icâb itmez iken karye-i mezbûre ahâlisinden ma'lûmu'l-ism kimesneler karye-i mezbûre mütevellî-i vakfdan diğer temessük ile bizüm uhdemüzedür diyü zabtına muhâlefet eyledüklerin bildürüp defter-i hâkânî ve yedinde olan temessük mücebince zabt ve vâki' olan mahsûl ü rüsûm ahz ü kabz itdürilüp mezbûrların ol vechile vâki' olan müdâhaleleri men' u def' olunmak bâbında emr-i şerîfüm sudûrını istid'â itmekden nâşi Defterhâne-i âmiremde mahfûz defter-i evkâfa mürâca'at olındukda vech-i meşrûh üzere olduğu mastûr u mukayyed olup ancak iltizâmât hakkında câri olan nizâma nazaran husûs-ı mezbûr hâlâ Kocaeli sancağı mutasarrıfı olan düstûr vezirüm Seyyid Hasan Paşa iclâluhûnun kapukethudâsı olan hâcegân-ı Divân-ı hümâyûnumdan ve hâlâ hâssam kassâbbaşısı olan kıdvetü'l-emâcîd ve'l-a'yân es-Seyyid Ali zîde mecduhûya havâle olındukda karye-i mezbûrenün iltizâmı müşârun ileyh tarafından derdest olunan defterlerde mukayyed olmadığını ilâm itmeğle defter-i hâkânî mücebince kânûn üzere amel olunmak b' bında.(1818).

kayıtların 29 tanesi 1800-1810 yılları arasında alınmış olup 1818 yılında sonra bu gerekçe ile ilgili başvuru görünmemektedir.

Ahkam defterine yansıyan bu örneklerin genellikle mültezimin kanuna uygun olarak vergi toplamasına engel olan yabancı kişilerin müdahalesinin engellenmesine yönelik kayıtlardan oluştuğu görülmektedir. Yine incelediğimiz bu kayıtlarda mültezimin vergi tahsiline başka bir mültezimin müdahalesine istinaden mühürlü ve geçerli senede uygun olarak vergi toplanması, silinmiş kayıtlara dayanarak yapılan müdahalenin engellenmesi gerektiği yönünde karar da mevcuttur.

KAYNAKÇA

- [Akgündüz, Ahmet ve Said Öztürk, Bilinmeyen Osmanlı: 700. Yılında, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1999.](#)
Aktan, Coşkun Can. "Osmanlı İltizam Sistemi", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi", Sayı 71, Nisan-1991. ss.73-79.
[Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi, İkinci Baskı, İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayın No: 42, 2000.](#)
Batmaz, Eftal. "İltizam Sisteminin 18. Yüzyıldaki Boyutları", Osmanlı Ansiklopedisi Cilt 3, içinde(250-268), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.
[Cin, Halil ve S.Gül Akyılmaz. Tarihte Toplum ve Yönetim Tarzı Olarak Feodalite ve Osmanlı Düzeni. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1995.](#)
Demir, Abdullah Medeni Yargılama Hukuku Osmanlı Mahkemesi, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul, 2010, s.34-36.
Genç, Mehmet. Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi, 4. Basım, İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2005.
[İnalçık, Halil. Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 49. Baskı, 2011.](#)
[Kal'a Ahmet\(Proje Yöneticisi\), İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi 1, Yayın Hazırlama Kurulu: Ahmet Tabakoğlu, Ahmet Kal'a, Salih Aynural, İsmail Kara, Eyüp Sabri Kal'a, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı İstanbul Araştırmaları Merkezi, 1997-1998.](#)
Koyuncu, Nuran. Osmanlı Devleti'nde Sarrafların Mültezimlere Kefilliği, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 5, Sayı:1, Yıl 2014.
[Quataert, Donald. Anadolu'da Osmanlı Reformu ve Tarım, Çev. Nilay Özok Gündoğan Tabakoğlu, Ahmet. İktisat Tarihi Toplu Makaleler I. İstanbul: Kitabevi, 2005.](#)
Üçok, Coşkun, Türk Hukuk Tarihi, Savaş Yayınevi, 8. Baskı, Ankara 1996.
[Yardımcı, Mehmet Emin vd, "Tarihsel Süreçte İltizam Sisteminin Sosyo Ekonomik Etkileri; Devlet Erkinin Kisisel Kullanımı 'Mültezim' ". Duzce İktisat Dergisi, 1\(1\), ss.57-68.](#)
[Yörük, Doğan. XVI. Yüzyılın Ortalarında İltizam Sisteminin Yaygınlığı: Lârende Kazası Örneği, SUTAD, Aralık 2019; \(47\): 217-238 e-ISSN: 2458-9071, ss.217-238.](#)

Belgeler:

- BOA, A. DVNS. AHK. İS. d. 13, s. 250, h. 969, 1800.
BOA, A. DVNS. AHK. İS. d. 13, s. 250, h. 971, 1800.
BOA, A. DVNS. AHK. İS. d. 14, s. 9, h. 19, 1800
BOA, A. DVNS. AHK. İS. d. 14, s.55, h. 134, 1801
BOA, A. DVNS. AHK. İS. d. 14, s. 60, h. 145, 1801.
BOA, A. DVNS. AHK. İS. d. 14, s. 83, h. 225, 1801.
BOA, A. DVNS. AHK. İS. d. 14, s. 250, h. 969, 1801.
BOA, A. DVNS. AHK. İS. d. 14, s. 95, h. 252, 1801.
BOA, A. DVNS. AHK. İS. d. 15, s. 23, h. 57, 1803.
BOA, A. DVNS. AHK. İS. d. 15, s. 32, h. 87, 1803.
BOA, A. DVNS. AHK. İS. d. 15, s. 33, h. 88, 1803.
BOA, A. DVNS. AHK. İS. d. 15, s. 42, h. 109, 1803.
BOA, A. DVNS. AHK. İS. d. 13, s. 250, h. 969, 1800.
BOA, A. DVNS. AHK. İS. d. 15, s. 80, h. 197, 1803.
BOA, A. DVNS. AHK. İS. d. 15, s. 90, h. 216, 1803.
BOA, A. DVNS. AHK. İS. d. 15, s. 102, h. 251, 1804.
BOA, A. DVNS. AHK. İS. d. 15, s. 120, h. 294, 1804.
BOA, A. DVNS. AHK. İS. d. 15, s. 149, h. 376, 1804.
BOA, A. DVNS. AHK. İS. d. 16, s. 668, h. 969, 1808.
BOA, A. DVNS. AHK. İS. d. 17, s. 58, h. 123, 1810.
BOA, A. DVNS. AHK. İS. d. 18, s. 51, h. 97, 1812.
BOA, A. DVNS. AHK. İS. d. 18, s. 110, h. 216, 1814.
BOA, A. DVNS. AHK. İS. d. 18, s. 112, h. 219, 1814.
BOA, A. DVNS. AHK. İS. d. 19, s. 103, h. 296, 1818.